

SURİYE'DEN GÖÇÜN 10. YILINDA SİVİL TOPLUM:

Aktörler, Süreçler ve Öngörüler

GAR-Rapor No: 8

Aralık 2022

Suriye'den Göçün 10. Yılında Sivil Toplum: Aktörler, Süreçler ve Öngörüler

Proje Koordinatörleri: Dr. Besim Can Zırh, Dr. Esra Demirkol Colosio

Araştırmacılar: Dr. Cansu Akbaş Demirel, Dr. Lülüfer Körükmez, Dr. Didem Danış

Araştırma Asistanları: Rüveyda Mercan, Mücahit Karaca, İlay Ertetik

Türkçe Editör: Deniz Aktan Küçük

İngilizce Editör: Leslie Demir

Çevirmen: Eda Sevinin

Kapak Görseli: Kemal Vural Tarlan

Tasarım ve Dizgi: Engin Aygün (Krafthane Reklam Tasarım)

Göç Araştırmaları Derneği (GAR)

Abbasağa Mahallesi, Üzengi Sok. No: 13 34022, Beşiktaş / İstanbul

<https://www.gocarastirmalaridernegi.org/tr/>

gar@gocarastirmalaridernegi.org

https://twitter.com/GAR_Dernek

<https://www.facebook.com/gar.dernek>

© Tüm hakları saklıdır. İzin almaksızın çoğaltılabılır. Referans vermeden kullanılamaz.

GAR-Rapor No: 8

ISBN: 978-605-80592-8-3

Aralık 2022

Bu proje Friedrich Ebert Stiftung Derneğinin desteği ile gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada belirtilen görüşler, bütünüyle yazarlara aittir. Göç Araştırmaları Derneği (GAR) ve Friedrich Ebert Stiftung (FES) Derneğinin görüşlerini yansıtmamaktadır.

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
FRIT	Türkiye’deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (Facility for Refugees in Turkey)
GEM	Geçici Eğitim Merkezleri
GİB	Göç İdaresi Başkanlığı
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GKY	Geçici Koruma Yönetmeliği
GSM	Göçmen Sağlığı Merkezleri
HDP	Halkların Demokratik Partisi
İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
İGİM	İl Göç İdaresi Müdürlükleri
İHiÖ	İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW: Human Rights Watch)
İKBY	Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi
PYD	Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekîtiya Demokrat)
SIHHAT	Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi Projesi
YKN	Yabancı Kimlik Numarası
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Not: Türkiye’de bulunan Suriyeliler, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki coğrafi kısıtlamadan dolayı mültecilik statüsüne sahip olmasalar da kitlesel zorunlu göç sonucu Türkiye’ye gelmiş oldukları ve büyük bir kısmı 2014 yılından beri geçici koruma statüsüne sahip oldukları için bu metinde “mülteci” ifadesi kullanılacaktır.

İçindekiler

1. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	4
2. Sivil Toplum Penceresinden Suriye'den Yaşanan Göçün Son 10 Yılı'nın Dönüm Noktaları	7
2. 1. 2011-2013: Göçün Başlangıç Dönemi	7
2. 2. 2013-2015: Göç Yönetimi Alanının Düzenlenmesi Dönemi	8
2. 3. 2016-2019: Göç Yönetimi Alanının Denetlenmesi Dönemi	9
2. 4. 2019'dan Günümüze	11
3. Araştırmanın Temel Bulguları	13
3. 1. Türkiye'de Göç Alanında Sivil Toplumun Gelişimi	15
3. 2. Göç Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Yaşadığı Zorluklar	18
3. 2. 1. Toplumsal Alandan ve Ekonomik Krizden Kaynaklanan Zorluklar	18
3. 2. 2. Göç Alanında Yönetimi Düzenleyen Aktörlerden Kaynaklanan Zorluklar	18
3. 2. 3. Siyaset Alanındaki Dalgalanmalardan Kaynaklanan Zorluklar	19
3. 2. 4. Küresel Salgın Nedeniyle Yaşanan Zorluklar	20
3. 2. 5. Etnik ve Yasal Statüye göre Hak Edebilirlik Hiyerarşisi Karşısında Sivil Toplum Kuruluşları	20
3. 3. Alanda İşbirliği	23
3. 4. Fon Rejimi	24
3. 5. Ne Yapmalı?	25
4. Sonuç Yerine: Sonraki 10 Yıla Dair Beklentiler	28
5. Kaynakça 1: Konu Üzerine Yapılmış Akademik Çalışmalar	30
6. Kaynakça 2: Konu Üzerine Araştırmaya Dayalı Raporlar	35

1. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu araştırma 2011 yılında Suriye'den Türkiye'ye doğru başlayan göçün onuncu yılında Türkiye'de farklı amaç, çalışma yöntemi ve işbirliklerinde göç alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin yaşanan sürece ve göç olgusunun geleceğine ilişkin gözlem, görüş ve beklentilerini bütünsel bir çerçeveden değerlendirilmeyi amaçlamaktadır. Araştırma birbirini destekleyen iki temel yöntemle tasarlanmıştır. Öncelikle, 2022 yılı Mart ve Nisan aylarını kapsayan dönemde rapor yazımında kullanılmak üzere araştırma çerçevesiyle ilgili masabaşı çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu kısımda Türkiye'de göç alanında doğrudan faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların bir dökümü yapılmış, bu aktörler tarafından göç alanında sivil toplumun rolü üzerine hazırlanmış raporlar derlenmiştir. Bu ön çalışma sayesinde göçün son 10 yılına ilişkin önemli dönüm noktalarına odaklanan bir kronoloji de çıkarılmıştır. Bu aşamayı takiben yarı yapılandırılmış mülakat soruları belirlenmiştir.

Bunun ardından, 2017 yılından beri faaliyette bulunan Göç Araştırmaları Derneğinin bugüne kadar geliştirdiği ilişkiler vasıtasıyla haberdar olduğumuz ve bu araştırma kapsamında gerçekleştirdiğimiz masabaşı çalışma sonucu listelediğimiz 52 kuruluş arasından İstanbul, Ankara, İzmir, Gaziantep ve Hatay merkezli çalışan 40 sivil toplum kuruluşu (STK) seçilmiştir. Seçilen STK'lardan 44 temsilci ile hem yüz yüze hem çevrim içi ve beşi İngilizce olmak üzere yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülen STK'lar arasında Türkiye'de kurulmuş ve sadece Türkiye'de faaliyet gösteren ulusal STK'ların yanı sıra genel merkezi yurt dışında bulunan uluslararası STK'lar ve Türkiye'de bulunan Suriyeliler tarafından kurulmuş STK'lar da bulunmaktadır.

Saha çalışması için seçilen iller Göç İdaresi Başkanlığının verilerine göre Türkiye'de en çok sayıda geçici koruma sahibi Suriyeliyi barındıran ilk 10 il arasında olmakla birlikte diğer kimi özellikleri nedeniyle de araştırma açısından önemlidir. Söz gelimi, Hatay ve Gaziantep sınırda yer aldıkları için sürecin başından itibaren gelişmelere yakından tanık olmuş illerdir. Ankara kalabalık bir göçmen nüfusa sahip olmasının yanı sıra bürokrasinin de merkezi olduğundan göç alanında faaliyet gösteren birçok STK'nın da merkezi konumundadır. İzmir ise Türkiye'den Avrupa'ya geçişin en önemli iki noktasından biridir. STK'ların hangi kıstaslara göre seçildiği aşağıda tartışılmaktadır.

Görüşmeler 2022 yılı Nisan ila Haziran aylarında tamamlanmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat soruları, 2011 yılında Suriye'den Türkiye'ye göçün 10. yılında Türkiye'de göç alanında farklı amaç ve yöntemlerle faaliyet gösteren STK'ların yaşanan sürece ve göç olgusunun geleceğine ilişkin gözlem, görüş, beklenti ve politika önerilerini bütünsel bir çerçeveden değerlendirebilmek amacıyla hazırlanmıştır. Katılımcıların aydınlatılmış onamının alınması ve verilerin gizliliği, insanı kapsamı içine alan her araştırmanın izlemesi gereken temel ilkelerin başında geldiğinden bu çalışmada da izlenmiştir. Araştırma öncesinde, sırasında ve sonrasında katılımcılara araştırma hakkında tam bilgi verilmiş, katılımlarının gönüllü olduğu ve ifadelerinin anonim olarak kullanılacağı belirtilmiştir.¹

¹ Bu çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için ODTÜ İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 14 Mart 2022 tarihinde 0137-ODTÜİAEK-2022 protokol numarası ile etik kurul onayı alınmıştır.

Odak 1: Göç Alanında Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Sınıflandırılması

(Dr. Cansu Demirel Akbaş)

Türkiye’de göç çalışmalarında sivil topluma ilişkin değerlendirmelerin iki şekilde kavramsallaştırıldığı görülmektedir: Bunlardan ilki “sivil toplum” ve “sivil toplum aktörleri”, ikincisi ise “sivil toplum kuruluşları”dır. Sivil toplum ve sivil toplum aktörleri başlığı altında yapılan değerlendirmelere en genel hâliyle başta dernek ve vakıflar olmak üzere, meslek odaları, sendika ve kooperatifler gibi resmî kuruluşlar ve mülteci/göçmen dayanışma hareketleri gibi resmî niteliği olmayan/gayiresmî oluşumların tamamı dâhil edilmektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren hükümetlerarası kuruluş ve uluslararası STK’lar da bu çalışmalarda kendilerine yer bulmaktadır.

Türkiye’de uluslararası göç alanında faaliyet gösteren “sivil toplum kuruluşları” ise devlet-dışı aktörler olarak ele alınmaktadır. Alanda çalışan STK’lar (1) kuruluş yerlerine, (2) faaliyet gösterdikleri yerlere ve (3) göçe ilişkin meseleleri ele alış biçimlerine göre sınıflandırılabilir. Kuruluş yerlerine göre STK’lar (a) Türkiye’de kurulmuş, Türkiye kökenli dernek ve vakıflar ve (b) Türkiye dışında kurulmuş, Türkiye’de faaliyetine izin verilen yabancı STK’lardır. Bunların tamamına ilişkin bir liste bulunmamakla birlikte İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre Türkiye’de faaliyetine izin verilen 132 yabancı STK bulunmaktadır. Diğer yandan bu STK’ların tamamı göç alanında çalışmamaktadır.

Faaliyet gösterdikleri yerler bakımından ise STK’lar (a) yerel, (b) ulusal ve (c) uluslararası STK’lar olarak sınıflandırılabilir. Bu üzerinde en fazla uzlaşılan ve tercih edilen sınıflandırmalardan biri olmakla birlikte tek başına STK’lara ilişkin kayda değer bir açıklama sunmamaktadır. Zira coğrafi bakımdan çalışma alanları oldukça sınırlı olsa da finansal kapasiteleri ve/veya siyasi nüfuzları bakımından oldukça etkili yerel STK’lar da bulunmaktadır. Dolayısıyla bu sınıflandırma ancak araştırmalara konu edilen sivil toplumun başka niteliklerinin yanı sıra değerlendirmeye katıldığıında bir anlam ifade etmektedir.

Hak temelli Sivil Toplum Kuruluşları ve Yardım Temelli Sivil Toplum Kuruluşları

Meseleleri ele alış biçimleri bakımından ise STK’lar (a) hak temelli ve (b) hizmet/yardım temelli STK’lar olarak ikiye ayrılabilir. Meseleleri ele alma biçimleri, kuruluşların faaliyetlerinin niteliğini de belirlemektedir. Hak temelli STK’lar mültecileri hak öznesi olarak görmekte ve başta temel haklar olmak üzere mültecilerin insan onuruna uygun bir yaşam sürebilmeleri için gerekli haklar ve hizmetlerden yararlanabilmeleri yönünde çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmaların başında savunuculuk, politika belirleme çalışmaları, izleme ve raporlama çalışmaları gelmektedir. Bu kuruluşların mültecilere verdikleri doğrudan desteklerin en büyük bölümünü hukuki danışmanlık hizmetleri oluşturmakta; bu kuruluşlar insani yardım vermeyi tercih etmemekte, bunu devletlerin bir sorumluluğu olarak görmektedirler. Hizmet/yardım temelli STK’lar ise inanç, siyasi görüş, hayırseverlik gibi farklı motivasyonlarla mültecilere kendi kapasiteleri ölçüsünde başta gıda, battaniye, giyecek, hijyen ürünleri gibi temel insani yardım malzemelerini temin etmekte; mültecilerin kamp ve benzeri yerlerdeki ihtiyaçlarının karşılanması konusunda çalışmalar yürütmektedirler. Bu STK’lar özellikle Suriye’den Türkiye’ye göç edenlerin sayısının artması ve sunulan hizmetlerin yüksek mülteci sayıları nedeniyle yetersiz kalması sonucu alandaki boşluğu doldurmak yönünde bir işlev görmektedirler. Bu işlevleri nedeniyle, doğası gereği daha eleştirel bir tutum izleyen hak temelli STK’lara kıyasla, devletle ilişkileri daha yakın seyretmektedir. Bu

alanda çalışan kuruluşların sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte gerek sayılarının gerek finansal kapasitelerinin hak temelli STK'lara oranla çok daha fazla olduğu bilinmektedir.

Bu bağlamda Türkiye'de bazı STK'lar, yasal olarak STK statüsünde olmakla birlikte kuruluş motivasyonları, devletle iş yapma biçimleri ve gördükleri işlevler göz önünde bulundurulduğunda "sivil" olmaktan oldukça uzaktır. Danış ve Nazlı (2018) çalışmalarında hükümetle sıkı işbirliği içerisinde olan bu kuruluşlar için hükümet yanlısı kuruluşlar (pro-government organizations) ifadesini kullanmaktadır. Diğer yandan kuruluşları itibarıyla devletle sıkı ilişkiler ve işbirliği içerisinde olup, mevcut koşullarda bu işbirliği sekteye uğramış birtakım kuruluşlar da bulunmaktadır. Bu durum dikkate alınarak Türkiye'de STK'lardan bir kısmını içinde buldukları, yakın işbirliği geliştirdikleri ağ ile birlikte ele almak ve kendi koşulları gibi dinamik bir değerlendirmeye tabi tutmak da (Akbaş Demirel, 2022) geçerli bir sınıflandırmaya ulaşmaya yönelik önerilerdendir. Yukarıda sayılanların yanı sıra yeni birtakım başlık ve sınıflandırmalar altında sivil toplum çalışmalarını değerlendirmek mümkündür. "Göçmenlerin/mültecilerin kurdukları dernekler" bunlardan biridir.

Sonuç Olarak: Geçerli Sınıflandırma Ne Olabilir?

Yukarıda başlıca birtakım sınıflandırmalara yer verilmiş olmakla birlikte göç alanında çalışan STK'lara ilişkin nihai bir sınıflandırma yapmak oldukça güçtür. Bu alandaki kuruluşların çoğu birden fazla alanda faaliyet göstermekte olduğundan sağlık, eğitim, kadın, çocuk gibi özel olarak faaliyet alanına göre yapılacak bir sınıflandırmanın kapsamı oldukça dar kalacaktır. Aktörler genel olarak fon kaynakları hakkında (hangi kuruluşlardan ne kadar finansal destek aldıkları gibi) bilgileri dışarıyla paylaşmak istemediklerinden buna ilişkin bir sınıflandırma yapmak da mümkün görünmemektedir. Keza sivil toplum alanına dâhil olmuş çok sayıda aktör bulunması ve bu aktörler arasında iç içe geçen, dönemsel ve mekânsal olarak farklılaşabilen işbirlikleri nedeniyle aktörler arasında keskin sınırlar çizmek de kapsamlı bir değerlendirmenin önünde engel oluşturacaktır. Bu nedenle alanda çalışan araştırmacıların birkaç sınıflandırmayı bir arada kullandıkları karma modeller uygulamaları gerekmektedir. Bu aşamada modellerin belirlenmesinde kullanılan kıstaslara ilişkin yapılacak tartışmaların göç literatürüne önemli katkıları olacaktır.

2. Sivil Toplum Penceresinden Suriye'den Yaşanan Göçün Son 10 Yılıın Dönüm Noktaları

Suriye'de 15 Mart 2011 tarihinde başlayan çatışmalar kısa sürede tüm ülkeye yayılarak bir iç savaşa dönüştü ve ülkede bugün hâlen sürmekte olan istikrarsızlık sürecinin başlangıcı oldu. 29 Nisan 2011 tarihinde Türkiye'ye giriş yapan 252 kişilik ilk Suriyeli kafileyi birkaç yıl içinde yüz binlerce insan takip etti. Göç İdaresinin verilerine göre Türkiye'de bulunan ve geçici koruma statüsünde kayıtlı Suriyeli sayısı 2022 itibarıyla 3,6 milyonu aşmış bulunmaktadır.

Geride bıraktığımız 10 yılın belirgin dönüm noktalarını Türkiye'de göç alanında çalışan STK'ların deneyimleri penceresinden değerlendirmenin önemli olacağı düşüncesiyle kamuoyu gündeminde geniş yankı uyandıran vakalar başta olmak üzere bir kronoloji çalışması gerçekleştirdik.

Görüşüğümüz STK temsilcileri kendi çalışma alanları ve özgün deneyimleri üzerinden farklı vakalara vurgu yapmakla birlikte temel dönemlerin belirlenmesinde büyük ölçüde fikir birliği içerisindeydi. Söz gelimi, 1990'ların başından bu yana Türkiye'de sivil toplum alanında deneyimi olan görüşmecilerimiz 2011 yılı öncesi ve sonrası dönemleri birbiriyle ilişkili olarak değerlendirmenin bugünü anlamak açısından önemli olduğunu belirtti. Onlara göre Türkiye'de sivil toplumun gelişmesinde üç önemli vakanın etkisi vardı: 1994 yılında Mısır'da düzenlenen "Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı", 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen "İkinci Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II)" ve 1999 yılında yaşanan 17 Ağustos Depremi. Sonuncusunun yaşandığı 1999 yılına gelindiğinde uluslararası göç, sivil toplum açısından bir gündem olmaya başlamıştı. 1988 yılı Ağustos ayında 50 bin ve 1991 yılı Mart ayında ise yaklaşık 400 bin Iraklı Kürt, Saddam Hüseyin rejiminden kaçıp Türkiye'ye sığınmıştı. 1989 yılının yaz aylarında ise yaklaşık 350 bin "soydaş" Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmişti. İlk iki göç dalgası yerleşik bir nüfusa dönüşmemiş ve yaşanan krizlerin ardından sığınmacıların geri dönüşleri sağlanmıştı. Sonuncu dalga ise "soydaş" olarak kabul görmüş, kültürel kimlikleri merkezinde çalışmalar ve lobicilik yapan kurumlar oluşturmuşlardı.

2000'li yıllara yaklaşırken Türkiye'nin uluslararası coğrafi hareketlilikler açısından konumu, göç veren ülkeden geçiş ve/veya göç alan ülkeye doğru dönüşmeye başladı. Bu dönemde Afganistan, Irak, İran ve Somali en yoğun göç alınan ülkeler olarak öne çıkmaktaydı. Türkiye'de bulunan göçmenlerin sayıları henüz 10 binlerle ifade edilirken, görüşüğümüz bir STK temsilcisinin ifadesiyle Türkiye bir "depo ülke" olarak işlev görüyordu. Bir üçüncü ülkeye gidebilmek için Türkiye'de bulunan göçmenlerin başvurularının alınması ve süreç takiplerinin yapılabilmesi gibi çeşitli hizmetleri, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile işbirliğinde sunan az sayıda STK bu yıllarda kurulmuştu. Avrupa Birliği (AB) ile üyelik görüşmelerinin başladığı 2005 yılından sonraki dönemde ise uluslararası göç alanında Türkiye'nin değişen konumu önemli bir konu başlığı olarak gündeme gelmiş ve sorunların kapsamlı düzenlemelerle giderilmesi yönünde çalışmalar başlamıştı. AB tarafından hazırlanan "Katılım Ortaklığı Belgeleri" ve her yıl yayımlanan "İlerleme Raporları" ışığında, 2005 yılında "Göç ve İltica Alanında Ulusal Eylem Planı" başlıklı bir metin hazırlanmış ve bu adımlar, 2013 yılında "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" (YUKK) adı altında somut bir çerçeve kazanmıştı. 2012 yılı Şubat ayı itibarıyla BMMYK Türkiye Ofisine, başta Afganistan, İran, Irak ve Somali gibi ülkelere gelen kayıtlı 15 bin civarında "sığınmacı" bulunuyordu.

2. 1. 2011-2013: Göçün Başlangıç Dönemi

2011 yılı Nisan ayında Suriye'den gelen ilk kafileyi birlikte Türkiye'de uluslararası göç alanında oluşmaya başlayan sivil toplum çalışmaları önemli bir dönüşüm sürecine giriyordu. 2011 yılı Nisan ayından itibaren Esad rejimine karşı savaşıyan gruplar ve aileleri için sınır illerinde kurulan kamplarla

sınırlı ve kısmen döngüsel bir göç başladı. Süreci izleyen tüm aktörler açısından rejimin birkaç yıl içinde yıkılacağına dair güçlü bir beklenti vardı ve yaşanan coğrafi hareketliliğin kısıtlı olacağı düşünülüyordu. 2011 yılı Nisan ve Mayıs aylarında Antalya’da düzenlenen “Suriye için İstanbul Toplantısı” ve “Suriye’de Değişim Konferansı” gibi etkinliklerde Suriye’de rejim karşıtı güçlerin temsilcileri ve ABD, İngiltere, Fransa, Ürdün ve Körfez ülkeleri gibi aktörler bir araya gelerek Suriye’nin rejim sonrası geleceği konusunda beklentilerini konuşmuştu.

Fakat 2013 yılından itibaren Suriye’deki savaşın gidişatına dair beklentiler de değişiyor, çatışma sürecinin uzayacağı anlaşılıyordu. Savaşın kentlere sıçraması ve muhalefetin gerilemeye başlamasıyla rejimin kısa sürede yıkılacağı beklentisi azaldıkça ülke içinde yerinden edilen insanlar da artan sayılarda ülke dışına göç etmeye başladı.

Suriye’den başlayan göçün bu erken dönemindeki çalışmalar acil ihtiyaçları karşılamaya yönelik insani yardım alanlarına odaklanıyordu. Gerek Türkiye’de çalışma izinleri olmadığı için gerekse de yaşanan göçün birkaç yıl içinde 100 binlere ulaşması nedeniyle kapasite sorunu yaşayan uluslararası kurumların yerel derneklere ihtiyaçları vardı. Özellikle BM başta olmak üzere uluslararası kuruluşların Türkiye’ye gelerek farklı kapasitelerde temsilcilikler açması ve göç alanındaki çalışmaların yürütülmesinde yerel sivil toplum ağlarına ihtiyaç duyması bu anlamda bir başlangıç noktası oldu. 2012 yılında göçün 100 bin kişiye ulaşmasını “kırmızı çizgimiz” olarak ifade eden hükümet açısından da durum pek farklı değildi (26.10.2013: CNN Türk). Muhalefetin Suriye’nin büyük kısmına hâkim olduğu 2012 yılı sonuna kadar sınır boyunca, ağırlıklı olarak sınır bölgelerini kapsayan 300 bin kişilik bir hareketlilik yaşandı. Kırmızı çizgiyi kısa sürede aşan büyük bir göç dalgası karşısında hazırlıksız kalan hükümet, gerek uluslararası kurumlara gerekse de bu kurumlara işbirliği içinde çalışan STK’lara ihtiyaç duydu.

Bu dönemde, bir yandan 1990’larda kurulmuş olan kimi STK’lar çalışmalarını yeni duruma göre uyarlarken, diğer yandan ihtiyaçların karşılanması yönünde yeni STK’lar kurulmaya başlandı. Ülkenin doğusunda ve özellikle sınır illerinde insani yardım temelli kuruluşlar, batıdaki büyükşehirlerde ise İslami hayır kuruluşları mültecilerin acil ihtiyaçlarını gidermek üzere seferber olurken; insan hakları merkezli sivil toplum çalışmaları da oluşan ihtiyaca koşut olarak kısa sürede kurumsallaşmaya başladı.

2. 2. 2013-2015: Göç Yönetimi Alanının Düzenlenmesi Dönemi

2013 yılı Türkiye’de göç yönetimi açısından önemli bir dönüm noktası teşkil ediyordu. Suriye’den göçün başlamasından önce Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinde gündeme gelen göç alanını düzenlemeye yönelik çalışmalar, 2013 yılı Nisan ayında kabul edilen 6458 numaralı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK) ile resmî ve bağlayıcı bir çerçeveye kazandı. Bu kanun kapsamında Göç İdaresi Göç İdaresi Başkanlığı (GİGM) kuruldu ve 1950 tarihli iki kanun kapsamında Emniyet Müdürlüğü sorumluluğunda olan Türkiye’de bulunan “yabancılar” konusunda yeni bir kurumsallaşmaya gidildi. Hükümetin GİGM’nin kuruluşuna giden süreçte ve hemen sonrasında gerek sivil toplumun gerekse yerel yönetimlerin katılımına oldukça açık bir süreç izlediği, görüşmelerde önemle vurgulanan bir noktaydı. 2014 yılı Ekim ayında ise 6883 numaralı “Geçici Koruma Yönetmeliği” (GKY) yayımlandı. Suriye’den göçün henüz yarım milyona yaklaştığı bu dönemde yapılan düzenlemelerle Türkiye’ye gelen nüfusun belirli hizmetlere erişimi sağlanıyordu. Söz gelimi, “Yabancılar Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi” kapsamında sadece Suriyeli çocukların eğitim alacağı “Geçici Eğitim Merkezleri” (GEM) bu dönemde kurulmuştu. Suriyelilerin döneceği beklentisine yönelik “geçicilik” vurgusuyla açılan bu eğitim kurumları 2016-2017 eğitim öğretim yılı itibarıyla kademeli olarak kaldırılmaya başlandı ve 2018 yılında kapatıldı.

Yaşanan göçün yönetilmesi yönünde Türkiye’de bu adımlar atılırken, Suriye’deki istikrarsızlık derinleşerek bölgeye yayılıyordu. 2014 yılı Haziran ayında, 1999 yılında Irak El-Kaidesi bağlantılı grupların bir araya gelmesiyle kurulan Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) isimli örgüt, Musul saldırısıyla birlikte operasyonlarını Suriye’ye doğru genişleterek hilafet ilan etti. Bunun ardından, aynı yıl Ağustos

ayında, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) kontrolündeki Şengal (Irak) ve Eylül ayında Suriye'nin kuzeyindeki Demokratik Birlik Partisi (PYD) kontrolündeki Kobani'ye yönelik saldırılar, Ezidiler ve Kürtler gibi bölgedeki farklı etnik ve inanç kimliklerine sahip toplulukların Türkiye'nin Midyat ve Suruç gibi sınır ilçelerine göç etmesine neden oldu.

Suriye'de başlayan istikrarsızlığın bölgeye yayılarak genişlemesiyle 2015 yılı önemli bir diğer dönüm noktasına oldu. Çatışmaların derinleşmesiyle sadece Türkiye'den değil Lübnan, Irak, Mısır ve Ürdün gibi ülkelerden de Avrupa'ya doğru yoğun bir mülteci hareketliliği başladı. BMMYK veri tabanına göre 2015 yılında Yunanistan'a giriş yapan mülteci sayısı bir önceki yıla göre yirmi kat artarak 862 bin gibi bir sayıya ulaştı ([30.12.2015](#): UNCHR). 2015 yılındaki bu büyük hareketlilik kısa sürede "mülteci krizi" olarak anılmaya başlandı ve küresel ölçekte bir gündeme dönüşerek göç yönetimi alanında önemli dönüşümleri tetikledi. 2015 yılı Haziran ayında Angelina Jolie, BMMYK iyi niyet elçisi olarak Mardin'de mültecileri ziyaret ederken, Eylül ayında Bodrum'da mültecileri taşıyan 14 kişilik bir teknenin batması sonucu 5 kişi hayatını kaybetmiş ve Aylan bebeğin sahile vuran cansız bedeni yaşananların bir temsili olarak uluslararası kamuoyunu derinden sarsmıştı.

2015 yılı Eylül ayında Rusya'nın IŞİD'e karşı mücadele gerekçesiyle Esad rejimini desteklemek üzere Suriye'ye müdahale etmesi, çatışmaların kısa sürede biteceği yönündeki beklentilerin de sonu oldu. Türkiye'de farklı kurumların farklı sahalarda gerçekleştirdiği araştırmalarda görüşülen mültecilerin Türkiye'ye yoğun olarak 2014 ve 2015 yıllarında gelmiş olduğunun görülmesi, Rusya'nın Suriye'deki çatışmalara taraf olmasının geçtiğimiz 10 yıldaki en önemli kırılma noktalarından biri olduğunu doğrular niteliktedir. Görüştüğümüz STK temsilcilerinden bu sürece tanıklık eden kimileri de bu dönemde yaşananlarla Cenevre Sözleşmesi'nin uluslararası anlamda geçerliliğini yitirdiğini belirtiyordu.

2. 3. 2016-2019: Göç Yönetimi Alanının Denetlenmesi Dönemi

Nitekim bu dönemi takiben 2016 yılı Mart ayında Türkiye ve AB arasında bugün hâlen uluslararası hukuk açısından sorunlu bulunan Geri Kabul Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmanın imzalanmasıyla Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin geçiciliğini temel alan anlayış da dönüşüyor; kalıcılığın gerektireceği uyum üzerine tartışmalar, gündemin temel konusu oluyordu. Anlaşmaya birlikte sivil toplum çalışmalarına yönelik AB kaynaklı fonlar genişlerken; diğer yandan da bu fonlarla desteklenen çalışmalardan beklentiler, Suriyelilerin kalıcı olacağı yönünde dönüşen bu yeni yaklaşıma göre şekilleniyordu. Söz gelimi, geçici eğitim merkezlerinin kademeli olarak kapanmaya başlamasıyla birlikte Suriyeli çocukların Türkiye eğitim sistemine katılımı ya da Suriyelilerin farklı alanlarda istihdam edilebilmesi konusundaki çalışmalar ağırlık kazanıyordu.

Diğer yandan, 2013 yılındaki Gezi Parkı Protestoları gibi Türkiye'nin iç siyasetinde yaşanan çalkantılarla hükümetin sivil topluma yönelik yaklaşımında daha kontrolcü bir tutum öne çıkmaya başlamıştı. Göç konusunda yükselen güvenlik kaygılarıyla birlikte bu tutum, göç alanında çalışan STK'lar tarafından hissedilir olmuştu. Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde 2015 yılından sonra hükümetin göç alanındaki sivil toplum çalışmalarını düzenlemeye ve çalışma çerçevesini çeşitli yöntemlerle belirlemeye başladığı yaygın olarak ifade edildi. Söz gelimi, göç alanında çalışacak yeni ve hükümete yakın derneklerin ortaya çıkması ve AB kaynaklı fonlar için bu kurumların adres gösterilmesi, bu yöntemlere örnek olarak işaret edildi. Görüştüğümüz STK temsilcileri arasında Türkiye'de göç alanında sivil toplum çalışmalarının 2013 yılından sonra bir "daralma" sürecine girdiği ve koşulların giderek zorlaştığı konusunda fikir birliği vardı.

Bu daralma sürecine karşın bu dönemde Suriyelilerin kalıcılığı konusunda oluşan yeni kabule koşut olarak belirli hizmetlere erişimleri yönünde de çeşitli adımlar atılıyordu. Örneğin, 2015 yılında geçici koruma kimlik belgesi olmayan kayıt dışı ve Suriyeli olmayan göçmenlere de ücretsiz birinci basamak sağlık hizmeti sunacak "Göçmen Sağlığı Merkezleri" (GSM) kuruldu. Bu merkezlerin sayısının artması ve etkinliklerinin yoğunlaşması ise 2016 yılında imzalanan mutabakat sonrasında AB'nin sağladığı

“Türkiye’deki Mülteciler için Mali Yardım Programı” (FRIT) fonlarıyla gerçekleşti. 2016 yılı Aralık ayında ise Sağlık Bakanlığı ve AB işbirliği ile kısa adı SIHHAT olan “Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi” projesi başlatıldı.

Bu dönemde, kalıcılığın gerektirdiği gündelik ihtiyaçların çeşitlenmesiyle birlikte göç alanında yeni sivil toplum aktörleri de ortaya çıktı. Yoğun mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan büyükşehirlerdeki bazı belediyeler, mültecilere yönelik hizmet sağlayabilmelerini kısıtlayan idari çerçevenin dışına çıkabilmek amacıyla yeni dernekler kurdu. Suriyelilerin de kendi derneklerini kurduğu görüldü.

15 Temmuz 2016 tarihinde hükümete karşı gerçekleşen darbe girişimiyle birlikte göç alanında sivil toplum çalışmalarının seyri tümüyle değişti. Hükümetin 2013 Gezi Parkı Protestoları sonrası STK'lara yönelik tutumu sertleşmeye başlamıştı. Bazı uluslararası yardım kuruluşlarının hükümet karşıtı çalışmalar içinde olduğuna yönelik kuşular, alandaki çalışmalara dair güvenlikçi yaklaşımın derinleşmesine neden oldu. Söz gelimi, henüz 2015 yılının Nisan ayında Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) “gizli” ibaresiyle üniversitelere gönderdiği bir yazıda, İçişleri Bakanlığına işaret edilerek “Yabancı ülke temsilcilikleri, üniversiteler/akademisyenler, kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşları tarafından geçici koruma sağlanan Suriyelilere yönelik çalışmalara bakanlıkların onayı olmadan izin verilmemesi gerektiği” bildiriliyordu (25.01.2016: Diken). Yasal dayanağı belirsiz bu gibi yönlendirmeler, göç alandaki çalışmalar açısından büyük bir belirsizlik oluşturdu.

Farklı aktörlerin belirli STK'ları 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde bir payanda olarak kullandığına dair haberlerle toplumda STK'lara yönelik yerleşen “Acaba arkasından başka bir şey çıkabilir mi?” kuşkusu, göç alanındaki çalışmalar açısından bir zorluk yaratmaya başladı. Bu dönemde bazı uluslararası STK'ların Türkiye'deki çalışma izinleri yenilenmezken, göç alanında faaliyet gösteren bazı STK'lar ise hükümet yanlısı basının hedefi hâline geldi. Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde ifade edildiği üzere bu yeni durum karşısında STK'ların birçoğu savunuculuk yönü olmayan yardım odaklı çalışmalara yöneldi.

31 Mart 2019 yerel seçimlerinde Halkların Demokratik Partisinin (HDP) kazandığı toplam 65 (üç büyükşehir, beş il, 45 ilçe ve 12 belde) belediyenin büyük bir kısmına kayyum atanması, göç alanında bu yerelerde faaliyet gösteren STK'lar açısından bir diğer önemli zorluk oldu. Diğer yandan, Türkiye'nin darbe girişimi ertesinde farklı uluslararası eksenlerle kurduğu ilişkiler nedeniyle Çin, Etiyopya, İran, Rusya, Tacikistan ve Sudan gibi ülkelerden insan hakları mücadelesi nedeniyle Türkiye'ye sığınmış mültecilere yönelik savunuculuk faaliyetleri de güçleşti. Görüşmelerde anılan kimi vakaları katılımcıların anonimliğini korumak amacıyla doğrudan aktarmayı uygun görmüyoruz. Fakat MazlumDer tarafından 2020 yılında hazırlanan “Göçmenlerin ve Mültecilerin Sınır Dışı Edilmesinde Konuşulmayan Alan: Tahdit Kodu Mağdurları Raporu” (2020) ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun henüz bu yıl tamamladığı “Sınır Dışı Edilen Yabancılar ve Geri Gönderme Yasağı Raporu” (2022) bu konudaki gelişmeler açısından anılabilir. 2020 yılının son günlerinde kabul edilen 7262 numaralı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun örneğinde olduğu gibi bu dönemde oluşan belirsizlik, sivil toplum çalışmalarını terörle ilişkilendirebilecek takipçi adımlarla güçlenerek günümüze kadar sürdü.

Bu gelişmelere koşut olarak “doğrulama” (verification) önemli bir gündem olarak göç alanında yapılan çalışmaları belirlemeye başladı. Özellikle düzensiz girişlerin kayıt altına alınması, kayıtların birey düzeyinde doğruluğunun sağlanması yönünde çalışmalar yapıldı. GİGM'nin BMMYK desteğiyle ve Emniyet Teşkilatı işbirliğiyle 2016 yılı sonunda başladığı ve 2019 yılında tamamlanan büyük bir projeye Türkiye'de bulunan Suriyelilerin bilgileri güncellendi.

Diğer yandan, görüştüğümüz kimi STK temsilcileri bu dönemde fon sağlayıcıların beklentilerindeki değişimlere işaret ediyordu. Tartıştığımız bu belirsizlikler karşısında “suya sabuna dokunmayan” konuların öne çıkması ve proje başarısının sadece faydalanıcı sayısı ile değerlendirilir olması, sivil toplum çalışmaları açısından motivasyon düşüren bir gelişme olarak anıldı.

Sivil toplum çalışmalarını kısıtlayıcı bu gelişmelerin yanı sıra Türkiye'nin Irak ve Suriye'nin

kuzeyinde giriştiği askeri harekâtlarla göç olgusu önemli bir güvenlik sorunu olarak görülmeye başlandı. 2016 yılı Aralık ayında muhaliflerin Halep’i kaybetmesi savaşın biteceği yönündeki beklentileri olumsuz etkilerken, 2018 yılı Haziran ayında Esad güçlerinin Dera’yı ele geçirmesiyle 200 bin kişi bir hafta gibi kısa bir sürede yerlerinden edildi. Tüm bunlar Türkiye’de bulunan ama Suriye’ye yönelik faaliyet gösteren Suriyeli STK’ların çalışmalarını güçleştiren gelişmelerdi. 24 Ağustos 2016 tarihinde Suriye’nin kuzeyine yönelik başlayan ve 29 Mart 2017 tarihine kadar süren Fırat Kalkanı Harekâtı kapsamında Cerablus, Azez, Mare, El Bab, Rasulayn, Tel Abyad, Afrin ve Çobanbey gibi “güvenli bölgeler” kuruldu. Türkiye, Rusya ve İran’ın katıldığı, 3-4 Mayıs 2017 tarihli “Dördüncü Tur Astana Toplantısı”nda varılan anlaşma kapsamında İdlib ve komşu illeri başta olmak üzere Suriye’de dört “gerginliği azaltma bölgesi” oluşturuldu. Özellikle Gaziantep, Hatay, Kilis ve Şanlıurfa gibi sınır illerinden bu bölgelere geri dönüşler yaşandı. 2022 yılı Eylül itibarıyla İçişleri Bakanlığı tarafından yaklaşık 500 bin Suriyelinin Türkiye’den bu bölgelere geri döndüğü açıklandı ([20.10.2022](https://www.icerisleri.gov.tr/icerisleri/icerisleri/2022/09/2022-yili-eylul-ayinda-geri-dondugui-suriyelilerin-turkiye-den-bu-bolgelere-geri-dondugui-aciklandi)).

2. 4. 2019’dan Günümüze

Türkiye’nin göç gündemi 2019 yılı Mart ayında gerçekleşen yerel seçimler sürecinde keskin bir şekilde siyasallaştı. Görüştüğümüz Suriyeli bir STK temsilcisi muhalefetin seçim sürecinde mültecileri gündeme almasının hükümetin “Suriyeliler meselesi”ni yıllarca sadece kendi partisinin sorumluluğunda bir konu olarak işleminin toplumda yarattığı rahatsızlığın bir sonucu olduğunu belirtti. Seçimle birlikte hükümetin üç büyükşehri kaybetmesi, mülteciler konusunda daha sert bir tonla konuşmaya başlamasına neden oldu. Söz gelimi, 2019 yılı Temmuz ayında İstanbul Valiliği, bir milyondan fazla Suriyeli göçmenin İstanbul’da bulunduğunu duyurdu ve “Düzensiz Göçle Mücadele Eylem Planı”nı açıkladı. Bu kapsamda kaydı İstanbul’da olmayan göçmenlerin 20 Ağustos’a kadar kayıtlı buldukları illere geri dönmesi gerekiyordu. Bu dönemde İstanbul’da otobüslere bindirilen mültecilerin görüntüleri basında oldukça geniş yer buldu. Diğer yandan, 2019 yılı 23 Haziran tarihinde Türkiye’nin en büyük mülteci kampı olan Suruç Çadırkent kapatıldı. Kampların kapatılması ve 2019 yılı Temmuz ayında yaşanan geri gönderme kampanyası gibi durumlarda STK’lardan nadiren bir tepki gelebilmiş olması bu döneme dair fikir vermesi açısından not edilebilir.

Seçim sonrasında, 2019 yılı Nisan ayından itibaren Rusya’nın İdlib’e yönelik başlattığı askerî harekâtlar Türkiye’nin göç gündemini de derinleştirdi. İnsan Hakları İzleme Örgütü (İHIÖ) raporuna göre 2020 yılı Mart ayına kadar süren bu saldırılarda iki yüzün üzerinde sivil hayatını kaybetti. 27 Şubat 2020 tarihinde Rusya’nın İdlib’de bir nakil konvoyuna düzenlediği hava saldırısında 34 Türk askerinin hayatını kaybetmesi oldukça önemli bir diğer dönüm noktası oldu. Ülkenin doğu sınırında yaşanan çatışmaların etkisiyle hareketlenen mülteci gündemi, hemen aynı dönemde 2020 yılı Mart ayında Edirne Pazarkule’de yaşananlarla batı sınırına da yansyordu. Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde Türkiye’nin AB’ye yönelik “Kapıları açarız.” söyleminin ilk somut göstergesinin Pazarkule’de yaşananlar olduğu ve bunların İdlib saldırısıyla ilişkili düşünülmesi gerektiği belirtildi.

Bu dönemde göç olgusu Türk devletinin bölgesel ve uluslararası ilişkileri açısından ağır bir güvenlik meselesi hâline gelirken, hükümet açısından ise topluma karşı bir meşruiyet sorununa dönüştü. Türkiye’de göç alanında faaliyet gösteren STK’lar COVID-19 küresel salgınına böylesi bir dönemde karşıladı. Mahalle düzeyinde faaliyet gösteren kimi dernekler dışında bu dönemde sivil toplum çalışmaları büyük ölçüde askıya alındı ve sadece uzaktan sağlanabilir servisler sürdürülebildi. Buna karşın görüştüğümüz STK temsilcileri Türkiye’de bulunan göçmen ve mültecilerin aşıya erişim başta olmak üzere sağlık hizmetleri konusunda önemli bir sorun yaşamadığı konusunda fikir birliği içindeydi.

Aşılamanın başlamasıyla COVID-19 küresel salgınına yönelik önlemlerin hafifletildiği açılma dönemiyle birlikte Türkiye’nin göç gündemi kaldığı gergin noktadan devam etti. 2021 yılı Temmuz ayında mülteci karşıtı görüşleriyle tanınan Bolu Belediye Başkanı CHP’li Tanju Özcan kentte yaşayan mültecilerin su faturalarına ve katı atık vergilerine 10 kat zam yapılacağını açıkladı. 2021 yılı 26 Ağustos

tarihinde, siyasi konumunu göç ve mülteci karşıtlığı üzerinden ifade eden Zafer Partisi kuruldu. Bu dönemde, mali kaynaklarının yurtdışından gelmesi gerekçe gösterilerek göç alanındaki akademik ve sivil toplum çalışmalarını Türkiye'nin çıkarlarına karşı yürütülen faaliyetler olarak gösteren siyasi bir söylem de güçlendi. Bu alanda çalışan ve özellikle insan hakları ihlallerine işaret eden kişi ve kurumlar “foncu” olarak yaftalandı ve sosyal medya kampanyalarının hedefi oldu ([24.07.2021](#)).

2022 yılı Mayıs ayında İçişleri Bakanlığı ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yapılan duyuruya göre Türkiye’de 781 mahalle, yeni doğan ve çekirdek aile birleşimi dışında, (geçici koruma, uluslararası koruma veya ikamet izni kapsamındaki) yabancıların ikametine kapatıldı. Takip eden Temmuz ayında ise İçişleri Bakanı Süleyman Soylu’nun katılımıyla İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğünde düzenlenen “İstanbul Göç Değerlendirme Toplantısı” sonucunda hâlihazırda geçici korumaya kapalı olan Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Başakşehir, Esenler, Küçükçekmece, Sultangazi ve Zeytinburnu semtlerinin tüm yabancı ikametlere kapandığı duyuruldu. Türkiye’nin göç gündemi 2023 yılında gerçekleştirilecek genel seçimleri böyle bir durumda karşılamaya hazırlanıyordu.

3. Araştırmanın Temel Bulguları

Gerçekleştirdiğimiz 40 görüşmenin değerlendirmesini yaptığımızda tematik olarak odaklanabileceğimiz ve katılımcı STK'ların farklılıklarına karşın ortaklaşırabileceğimiz belirli başlıklara ulaştık. Raporun bu kısmındaki tartışmayı, 19 Kasım 2022 tarihinde gerçekleştirdiğimiz araştırma bulguları tartışma panelinde gelen görüşler ve geri bildirimler ışığında yeniden düzenleyerek sunuyoruz.²

Odak 1: Göç Alanının “Mutlak Düzenleyicisi”: Devlet (Dr. Lülüfer Körükmez)

Sivil toplumun dünyanın hiçbir yerinde devletsiz yani devletin düzenlemelerinden ve müdahalesinden azade bir alan olduğunu söylemek mümkün değil. Ek olarak göç ve iltica alanında yaşanan hemen her dönüm noktasının merkezinde devletlerin yer aldığını söylemek de yanlış olmaz. Peki, Türkiye’de göç ve iltica alanı özelinde bu durum kendisini nasıl gösteriyor?

Son yıllarda Türkiye’de genel olarak kamusal alan ve özelde ise sivil toplum alanı daraldı. Hükümetle ve onun politikalarıyla uyumlu söylem ve faaliyet göstermeyen, eleştirel ve muhalif pozisyon alan kişi ve kurumlar doğrudan ve açık baskının hedefi oluyor. Göç ve iltica alanında çalışan sivil toplum örgütleri ise daralmaya ek olarak, devletin mutlak biçimde kontrol etmeye çalıştığı ve buna yönelik politikalar geliştirdiği bir alanda cendereye sıkışıyor. Zira göç alanı, Türkiye’de hem iç hem dış politikanın başat konularından birisi. Bununla birlikte 2011’den itibaren bu alanda finansal kaynakların fevkalade artışı söz konusu. Ve elbette ülkeye gelen yeni nüfusa ilişkin mevcut ve ileriye dönük politikaların nasıl biçimlendirileceği de doğal olarak devletin temel sorumluluklarından birisi. Son olarak, göç alanında izlenen kısıtlayıcı, baskıcı ve hatta engelleyici politikaların nedenleri, kaçınılmaz olarak ülkedeki daha geniş politik ve toplumsal süreçlerle ilişkili.

Süreci daha geriye götürmek mümkün olsa dahi 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimi sonrasında başlayan ve resmî olarak iki yıl süren olağanüstü hâl (OHAL) döneminde biçimlenen ve sonrasında da devam eden politik ortam ve beraberinde gelişen denetleme ve baskı araçları, göç ve iltica alanında çalışan sivil toplum aktörlerine yönelik tutumu şekillendiriyor. Bu alanda çalışan sivil toplum aktörlerinin sayısının ve kapasitesinin artışına karşın bu aktörlerin faaliyetleri ve özgürlük alanları kısıtlanıyor. Özellikle büyük sivil toplum örgütleri faaliyetlerini tasarlarırken politik iktidarla uyum içinde çalışmak zorunda kalıyorlar. Daha doğrusu, büyüyebilmenin koşulu neredeyse devlet ile uyumlu çalışmak.

Öncelikle göç ve iltica alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin karşılaştığı sınırlamaları hatırlayalım: Bu alanda çalışan kuruluşlar ve enformel örgütlenmelerin “sahaya”, çalışmalarının öznesi olan kişi ve gruplara erişimleri sınırlanıyor. Özellikle sahaya çıkmaya yönelik izin meselesinin şehirden şehre valiliğin tutumuna göre değiştiğini belirtmek gerekir. Sağlık ve eğitim alanından sivil aktörler dışlanmıştır; ev ziyaretleri ve ofis dışı faaliyetler tamamen izne bağlı.

Ek olarak, izin süreçlerinin işleyiş biçiminin şeffaf olmaması izinlerin devlete yakın çalışan kuruluşlara verildiğine yönelik kanaati güçlendiriyor. Bir başka deyişle, sivil toplum aktörlerinin çalışmaları büyük oranda politik iktidarla ilişkiye göre şekil alıyor.

Türkiye’de hak temelli savunuculuk yapan örgütlerin maruz kaldığı baskı aşikâr olmakla

² 19 Kasım 2022 tarihinde Salt Galata’nın ev sahipliğinde “Suriye’den Göçün 10. Yılında Sivil Toplum: Aktörler, Süreçler ve Öngörüler” başlığı taşıyan, araştırmanın bulgularını sunduğumuz bir panel düzenledik. Panele katılan 52 kişi arasında 11 farklı sivil toplum kuruluşu temsilcisi ve akademisyenler yer almaktaydı. Panel, sadece bulguların paylaşıldığı bir toplantı değil; aynı zamanda, gerçekleştirilen tartışmayla araştırma ekibinin bulgulara dair önemli geri bildirimler de aldığı etkileşimli bir etkinlikti. Bu anlamda araştırmanın yöntemsel çerçevesi içerisinde değerlendirilebilir.

birlikte hizmet ve yardım temelli çalışan örgütler de sınırlamalardan ve baskılardan azade değil. Şimdiye değin doğrudan baskı görmemiş kuruluşlar ve hatta devlet kurumlarıyla koordinasyon içinde ve yakın çalışan kuruluşlar dahi her adımını dikkatle atmamak zorunda hissediyor.

Bu araştırmanın saha çalışması kapsamında görüştüğümüz sivil toplum örgütleri için en belirgin kaygı kaynağı belirsizlikti. Hükümetin sürekli değişen ve zaman zaman da çelişen göç politikası içinde faaliyet göstermeye çalışmanın yanı sıra STK'lara yönelik rutin denetlemelerin doğrudan bir cezalandırma aracı olarak kullanılabileceği ve kullanıldığı durumlar olduğu da görülüyor. Yargı yoluyla cezalandırılma ve kapatılma ise her an her kuruluşun karşılaşılabileceği bir işlem ve dolayısıyla STK'lar için bu büyük belirsizlik, bir kaygı kaynağı.

Türkiye'de kamu kaynaklarından dağıtılan fonlara erişim bütün sivil toplum örgütlerine açık değil. "Makbul" görülen sivil toplum örgütleri büyük kamu fonlarına erişebilirken, diğerleri bu kaynaktan tamamen dışlanmış durumda. Başka bir ifadeyle, 2019 yılında Selin Altunkaynak'ın Göç Araştırmaları Derneği (GAR) için hazırladığı raporda belirttiği üzere, devlet, yalnızca işbirliği yaptığı STK'lara katılımcı bir ortam yaratırken, diğerlerinin faaliyetlerinin kısıtlanmasına neden oluyor. Diğer yandan, fonların nereden geldiği de denetleme, yargı yoluyla cezalandırılma ve kapatılma işlemleri için bir sebep olabiliyor; bu nedenle de STK'lar fon kaynaklarını seçerken de benzer kaygılar yaşıyor.

Bu durum sadece Türkiyeli STK'lar için geçerli değil. Suriyeliler tarafından kurulan veya uluslararası diğer örgütler için de geçerli. Faaliyet izni ve çalışanlar için çalışma izni konularında yaşananlar bunun göstergesi. 2016 sonrasında uluslararası kurumların eğitim ve sağlık alanında yürüttüğü hizmetler son buldu ve bazı örgütler de izinleri yenilenmediği için ülkeden çıktı. Türkiye'de ve Suriye'de faaliyet göstermek bu örgütler için ancak devlet kurumlarıyla protokol imzalayarak mümkün oluyor.

Baş Etme Stratejileri

Devletin bilgi ve kaynak paylaşımında açık davranmaması, sahayı tekelleştirerek kamusal alanı sivil aktörlere kapattığı bir ortamda STK'lar için hayatta kalma ve/veya sivil kalma stratejileri elzem hâle geliyor ve STK'lar bu alana kaynak ayırmak zorunda kalıyorlar.

Gerek devlet ile yakın, uyumlu ve işbirliği içinde çalışan gerekse de eleştirel ve muhalif pozisyondaki sivil toplum aktörleri için temel hayatta kalma stratejisi hükümet gündemini ve tavrını takip etmek ve okuyabilmek.

Bir başka strateji, özellikle de Suriyeli ve diğer uluslararası örgütler için, devlet kurumlarıyla protokol imzalayarak faaliyetlerini sürdürmeye çalışmak. Protokol sayısının neredeyse bir kuruluşun büyüklüğünü ve kapasitesini gösteren bir ölçüt olarak kullanıldığını görüyoruz. Bu kuruluşlar Valilikten Devlet Su İşlerine kadar geniş bir yelpazede sahada çalışmalarını mümkün kılan her kurum ile protokol imzalıyorlar ve neredeyse devlet tarafından tanınmak sahada çalışabilmenin temel koşulu. Bu tanınma ise mülakatlar sırasında çeşitli politikacı ve bürokratlarla kurulan temasların, yakın ilişkilerin ve ortak etkinliklerin vurgulanmasında görüyoruz.

Görüştüğümüz bazı Türkiyeli olmayan kuruluşların ise mülakatlarda resmî internet sayfalarında yer alan bilgilerin kapsam ve içeriğinin dışına çıkmaması da yine Türkiye'de hissettikleri baskının bir görünümü olarak okunabilir.

Bütün sivil toplum aktörleri için sansür ve otosansürün 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden bu yana devam ettiğini belirten sivil toplum örgütlerinin sözlerinden de anlaşılacağı üzere, ne

söylendiği ve nasıl söylendiğini disipline etmek de yine bir strateji olarak karşımıza çıkıyor.

Son olarak, STK'lar, özellikle de eleştirel ve muhalif konumda olanlar, bürokratik ve finansal denetimin bir cezalandırma yöntemine dönüşebileceğinin farkında olarak, yasanın gerektirdiğinden daha detaylı çalışmak zorunda hissediyorlar. Örneğin faturaların saklanma zorunluluğu beş yıl ile sınırlıyken, 8-10 yıllık faturalar da denetimlerde istenebilir diye her şey gibi saklanıyor.

Velhasıl, bazı STK'lar asıl işlevleri olan göçmen ve mültecilere hizmet verebilmek için, dışlandıkları ve engellendikleri alanlarda, kısıtlı kaynaklarla çalışmaya çaba sarf ederken diğerleri devletle işbirliğini sürdürerek çalışmalarını gerçekleştiriyor. Yüksek derecede siyasallaşmış ve belirsizliğin hâkim olduğu ortamda, tahmin edilebileceği üzere sivil toplum örgütleri kendi geleceklerinin ve faaliyetlerinin nasıl biçimleneceğini de büyük oranda 2023 seçimleriyle ilişkilendiriyor.

3. 1. Türkiye’de Göç Alanında Sivil Toplumun Gelişimi

Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde, 2011 yılı öncesinde göç alanında çalışmaya başlamış STK temsilcileri, 1990'ların başından itibaren yaşanan zorunlu iç göçün Türkiye'nin batısındaki büyükşehirlerde önemli bir göç deneyimi oluşturduğuna işaret ediyordu. Belirli politikalar kapsamında bilinçli olarak şekillendirilmiş olmasa da bu deneyimin Suriye'den yaşanan göç sürecinin başlarında kolaylaştırıcı bir etki yaptığı belirtildi. Bunun yanı sıra Türkiye ekonomisinin yüzde 40'a yakın bir kısmının enformel istihdama dayanması nedeniyle mülteciler güvencesiz de olsa bu enformel işgücü piyasasına katılarak büyükşehirlerde tutunabildi. Suriye'den göçün önceki 10 yıllarda iç göçle büyükşehirlere gelen ucuz işgücünün daraldığı bir döneme denk gelmesinin erken dönemde mültecilere yönelik görece kabul edici bir tavra zemin hazırladığı düşünülebilir.

2011 yılı öncesinde Afganistan, Irak, İran ve Somali gibi ülkelerden Avrupa'ya gitmek amacıyla Türkiye'ye gelen göçmenlere yönelik giriş illeri ya da uydu kentlerde belirli hizmetlerin verilmesi amacıyla, uluslararası kurumlarla da işbirliği içinde, Türkiye'de çoktan bir sivil toplum kurumsallaşmasının oluştuğunu not etmek gerekiyor. 2011 yılı öncesinde Türkiye'nin psiko-destek ve temel ihtiyaçlar gibi alanlarda tanımlanmış ve kurumsallaşmış müdahale araçları olduğunu belirten kimi görüşmeciler ise bu araçların Suriyeli mültecileri kapsayacak şekilde yeniden tanımlandığını söyledi.

Bu gibi mekanizmaları zaten geliştirmiş olan kamu ve sivil toplum kuruluşlarının aksine belediyeler açısından Suriyelilerle karşılaşmanın ve beliren ihtiyaçlara yönelik hizmetler geliştirmenin kendiliğinden gelişen bir öğrenme süreci olarak yaşandığı görülüyor. Ramazan aylarında iftariyelik paket dağıtımları ya da erzak kolileri gibi dönemsel olarak düzenlenen yardım kampanyalarına yönelik taleplerin artışıyla kente gelen mültecileri fark eden kimi belediyeler, süreç içerisinde sorumlu oldukları yerelerde bu hizmetleri sağlamalarında bir kolaylık olması amacıyla dernekler kurulmasını destekleyerek sivil toplum alanında önemli bir aktöre dönüşüyor.

2011 yılı Nisan ayında başlayan göç sürecinde Türkiye'ye sığınanların sayısı arttıkça, gerek BMMYK'nin kayıt işlemleri için gerekse yerelerde insani yardımların dağıtımı, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim sağlanması gibi farklı alanlarda sivil toplum desteğine ihtiyaç oluştu. Bu dönemde hem göç alanında çalışan STK'ların kurumsal kapasite gelişimine ve hizmet yelpazelerinin çeşitlenmesine hem de yerel odaklı yeni STK'ların kuruluşuna tanık olduk.

Yabancı kimlik numaralarının verilmeye başlanmasıyla birlikte hükümetin göç alanının düzenlenmesinde kamu kurumlarının rolünü güçlendirmeye yönelik bir tutum benimsediğini gördük. Görüştüğümüz STK temsilcilerinin bir kısmı devletin bu alandaki düzenleyici rolünün artmasını olumlu karşılarken, bir diğer kısmı bu yönelimin sivil toplumun çalışma alanını daralttığını düşünüyordu.

Görüşmelerimizin büyük kısmında, sürece başından itibaren tanık olmuş katılımcılar geride bıraktığımız 10 yılda Türkiye’de göç alanında çalışan STK’ların önemli bir deneyim birikimi kazandığı ve kapasite gelişimi sağladığı konusunda fikir birliği içindeydi. BM ve AB gibi uluslararası kuruluşların uygulama ortaklığı başta olmak üzere farklı ülkelerden ve farklı uzmanlık alanlarından fon sağlayıcılarıyla çalışmanın Türkiye’de göç alanında sivil toplum çalışmaları açısından önemli bir öğrenme sürecine denk düştüğü ve bu alanda insan kaynağı gelişimine önemli bir katkısı olduğu belirtildi.

Bu sürecin önemli bir diğer ayağı ise göçle birlikte ortaya çıkan ihtiyaçlara farklı konumlardan çözüm üretmeye yönelik aktörlerin birbirlerinden öğrenerek sivil toplum alanının genişlemesine katkı vermiş olmasıdır. Söz gelimi, kültürel çalışmalar amacıyla göç süreci öncesi kurulmuş bir yerel dernek, Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmayı amaçlayan bir doktorla yan yana gelerek kendi yerlerinde Suriye’den gelen doktorlara ulaşmış ve ihtiyacın giderilmesine yönelik sorumluluk almıştır. Yine başka bir kentte, göç dışı amaçlarla kurulmuş derneklerin üniversitelerde çalışan öğretim üyeleriyle birlikte yönetmen katımlı, Arapça ve Kürtçe film gösterimlerinin yapıldığı festivaller düzenlemesi bu öğrenme süreci kapsamında düşünülebilir.

LGBTİ+ gibi özel kırılganlıklara ve ihtiyaçlara sahip mülteciler alanında çalışan STK’ların süreç içerisinde gönüllülükten daha profesyonel bir çalışma modeline geçmesi ve BMMYK’nin bu gibi alanlardaki çalışmalarının uygulama ortağına dönüşmesi, bu öğrenme sürecine dair önemli bir örnek olarak not edilebilir. Bu STK’ların bir kısmı, göç alanında sivil toplum çalışmalarının daralmaya başladığı dönem öncesinde, göç alanının düzenlenmesine dair yapılan istişare toplantılarına katılabilmiş ve özel kırılganlıkların temsil edebilmesini sağlayabilmişlerdi. Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde bu deneyim kazanımı “Yaşayarak öğrendik” ve “El yordamıyla öğrendik” gibi ifadelerle anıldı.

Türkiye’de sivil toplumun çalışmalarının gelişimi açısından iktidarın Suriyeliler konusundaki tutumunun en önemli belirleyici etkenlerin başında geldiğini de not etmek gerekiyor. Kimi STK temsilcileri kentlerde çalışmaya ancak Suriyeliler konusunda 2015 yılına kadar egemen olan “dönecekler söylemi”nin değişmesiyle başlayabildiklerini belirtti. 2016 yılında imzalanan AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması ve çadır kentlerin kapatılmasıyla birlikte “toplumsal uyum” kavramının bir tabu olmaktan çıktığı ve birçok STK’nın bu konuda çalışmalar yapmaya başladığı ifade edildi.

Gerçekleştirdiğimiz görüşmeler ışığında 2011 yılından itibaren göç alanında çalışan STK’ların geçirdiği dönüşüme baktığımızda öncelikle iki temel alanda kendiliğinden bir uzmanlaşmanın geliştiğini söyleyebiliriz: (a) insani yardım, koruma ya da hassas vakalara özel koruma gibi hizmet alanları ve (b) hangi iller ya da il kümelerinde faaliyet gösterecekleri açısından çalışma sahasının belirlenmesi. Bu uzmanlaşmanın gerek Türkiye’deki siyasi iktidarın göç konusundaki karar ve tutumlarına koşut olarak gerekse de işbirliği kurulan farklı ölçeklerdeki uluslararası kuruluş ve fon sağlayıcıların beklentilerine göre şekillendiği görülmektedir.

Bu noktada fon kaynaklarını çeşitlendirmek adına farklı alanlarda çalışmaya yönelmenin kurumlar açısından olumsuz etkileri olabileceğini de not etmek gerekiyor. Görüştüğümüz kimi STK temsilcileri 10 yıllık süreçte, kurumsal gelişimlerdeki en önemli basamaklardan birinin hangi alanda faaliyet yürüteceklerine dair karar vermek olduğunu belirtiyordu. Kimi STK’lar ise göçün erken dönemlerinde insani yardım odaklı çalışmalarla başlayıp, zamanla gelişen ihtiyaçlar doğrultusunda savunuculuk temelli çalışmalara kaymak zorunda kaldıklarını ifade etti.

Bu çerçevede göç alanında faaliyet gösteren STK’lar açısından insan kaynakları konusunda önemli bir dönüşüm yaşandığı söylenebilir. Bir yandan bu alanda çalışan insan sayısı artarken, diğer yandan da insan kaynağının çeşitlenen ihtiyaçlara göre uzmanlık kazandığı görülüyor. Göç alanında çalışanların bugün artık uluslararası bir zeminde farklı aktörlerle paydaşlık ilişkisi geliştirebilecek, farklı kurumlar nezdinde lobi faaliyeti yürütebilecek bir deneyime sahip olması geride kalan 10 yılın en önemli kazanımlarından biri olarak not edilebilir. Söz gelimi, görüştüğümüz kimi STK temsilcileri Ukrayna-Rusya Savaşı sonrasında başlayan mülteci dalgasını izlemek üzere Moldova, Polonya ve Romanya gibi

sınır ülkelerine gittiklerini, buralardaki STK'larla görüştiklerini ve Türkiye'nin son 10 yılda bu alanda kazandığı kapasite gelişiminin bu yeni durum karşısında açık bir şekilde anlaşıldığını belirtti.

Göçün erken dönemlerinde, mültecilere yönelik bir hizmetin sunulmasında Arapça ya da uluslararası kurumlarla ilişkilerde İngilizce bilgisi yeterli görülürken; sonrasında belirli sorumluluklar için belirli uzmanlıklar aranmaya başlanması ve buna koşut olarak çalışanların da belirli alanlarda uzmanlaşmaya yönelmesi bu açıdan değerlendirilebilir. Sahada çalışanların "kültürel okuma", böylelikle de farklılıkları kavrama kabiliyetlerinin artmasıyla hizmetlerin sunulmasında bu farklılıklara göre uyarlamalar yapabilecek sorumluluğu alabilmeleri bu başlık altında belirtilmesi gereken bir diğer gelişmedir.

Bu veriler ışığında kurumlar uzmanlaşırken, göç alanında çalışabilecek insan kaynağında önemli bir gelişimin de sağlandığı görülmektedir. STK'ların çalışma sahalarında geniş "gönüllülük" ağları kurulabilmesi, sivil toplum alanında kazanılan deneyimin topluma yayılması açısından önemli bir süreç olarak not edilebilir. Bunun yanı sıra sivil toplum alanında işaret edilen kapasite gelişiminin Türkiye'de belediyeler üzerinden yerel yönetimlere ve barolar üzerinden hukuk alanına da etki ettiğini belirtmek gerekir. Kuşkusuz, barolar sürecin başından itibaren önemli bir sorumluluk olarak göç alanında faaliyet gösteren STK'ların da ihtiyaç duyduğu hukuki desteği sağlamak üzere komisyon ya da merkezler kurmuştur. STK'ların sahadan getirdiği deneyimlerin göç ve iltica konularının hukuki boyutlarının farklı açılardan anlaşılması bakımından karşılıklı bir öğrenme sürecini desteklediği de söylenebilir. STK'ların kurduğu gönüllülük ağlarına üyelikle göç alanında çalışmaya başlayıp sonrasında projelerde uzman olarak yer alan kişilerin belediye ve barolarda ihtiyaç duyulan uzmanlığı sağlayan aktörlere dönüştüğü görülmektedir.

Diğer yandan farklı yerelerde, sahada çalışan STK temsilcileri "profesyonelleşme" olarak anılan sürecin hem hizmet sağlayıcı hem de faydalanıcılar açısından olumsuz yanlarının da ortaya çıktığını belirtti. Örneğin, profesyonelleşmenin mültecilerle ilişkilerde mesafeye yol açması, saha ile ilişkinin iş tanımı ve kapsamı ile sınırlanması gibi.

Hak temelli çalışmalar yürüten bir STK temsilcisi bazı uluslararası STK'ların önceki çalışma deneyimlerini devletin otoritesinin hiç olmadığı ya da çok zayıf olduğu bölgelerde kazandıklarını ve Türkiye'deki faaliyetlerine başladıklarında gerek devlet kurumlarına gerekse de yerel STK'lara bu deneyimlere dayanan alışkanlıklarla yaklaştıklarını belirtti. Bu durumun 2016 ve 2017 yıllarında başlayan "sivil alanın daralması" sürecinde, hükümet kanadı temsilcileri tarafından zaman zaman kendilerine hatırlatıldığını söyleyen görüşmeciler oldu. Yukarıda, son 10 yıla dair göç alanındaki gelişmelerin kronolojik olarak değerlendirildiği kısımda, belirtildiği üzere 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi Türkiye'de sivil toplum çalışmaları açısından önemli bir daralmayı da beraberinde getirdi. Devlet kurumlarının göç alanındaki çalışmaları kendi denetimine ve bazı örneklerde tek merkezden kontrolüne alması yönündeki adımlar, bu tarihten önce atılmaya başlanmış olsa da görüştüğümüz birçok STK temsilcisi, kurum çalışmaları açısından 15 Temmuz Darbe Girişimi'ni keskin bir dönüm noktası olarak belirtmişlerdir.

Bu döneme ilişkin öne çıkan kimi başlıkları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Hukuken açık durumlarda dahi savunuculuk faaliyetlerinin zorlaşması ya da "muhabata ulaşılamaması" gibi fiili yöntemlerle işlevsizleştirilmesi,
- Mali kaynakların "terörizm finansmanı" gibi bir töhmet altında denetlenmesi,
- Sıkça değişen yönetmeliklerle oluşan gri alanların keyfi bir biçimde cezalandırma amacıyla kullanılabilmesi,
- Özellikle eğitim alanındaki çalışmalara ve ev ziyaretlerine protokol zorunluluğunun getirilmesi,
- Protokol zorunluluğuna karşın başvuru ve işleyiş süreçlerindeki belirsizliklerle protokol imzalanacak devlet kurumları arasındaki yetki karmaşasının STK'ları çalışamaz duruma getirmesi,

- Göç alanını düzenleyen devlet kurumlarındaki kadro rotasyonları ve yönetmeliklerin uygulanmasının yetkililerin kişisel yorumlarına göre farklılık gösteriyor olması, gri alanların çoğalması ve bu durumlarda nasıl bir yol izleneceğinin belirsizleşmesi,
- Birçok devlet kurumunun 2015 yılına kadarki iletişime ve işbirliğine açık tutumunun keskin bir şekilde değişmesi.

Dolayısıyla son 10 yılda göç alanında çalışan STK'lar açısından önemli bir öğrenme ve kapasite gelişimi yaşanırken, özellikle 2016 yılından itibaren bu kazanımları kullanabilecekleri alanın ciddi bir şekilde daraldığı söylenebilir.

3. 2. Göç Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Yaşadığı Zorluklar

Göç alanında faaliyet gösteren STK'ların sahada yaşadıkları zorluklar, görüşmelerimizde önemli bir mesele olarak karşımıza çıktı. Derlediğimiz beyanların belirli konu başlıkları altında değerlendirilmesi mümkündür.

3. 2. 1. Toplumsal Alandan ve Ekonomik Krizden Kaynaklanan Zorluklar

Toplumsal alandan ve ekonomik krizden kaynaklanan zorlukların temel nedeni olarak 2019 yerel seçimlerinden bu yana Türkiye'de göç ve mülteci karşıtı söylemlerin keskinleşmesi, bu sürecin salgın sonrasında yaşanan ekonomik krizle eklenmesi ve hükümet başta olmak üzere ilgili devlet kurumlarının bu durum karşısında açık bir konum alamaması verilebilir. Bu durum özellikle sahada; muhtar, okul müdürü, Geri Gönderme Merkezi personeli, Göç İdaresi İl Müdürlüğü çalışanları gibi toplum düzeyi bürokratları olarak görebileğimiz kadrolarla çalışan STK'lar açısından özel bir zorluk yaratmaktadır. Göç ve mülteci karşıtı söylemlerin keskinleşmesiyle birlikte göç alanında çalışan STK'lara karşı toplum nezdinde oluşturulan kuşkular bu kapsamda değerlendirilmesi gereken bir diğer zorluktur.

Söz gelimi, ailelerle çalışan STK temsilcileri genel olarak Suriyeli çocukların eğitime katılımı yönünde çeşitli güçlüklerin sürmekte olduğunu ifade etti. Suriyeli velilerin kayıt dönemlerinde bilgi sahibi olmadıkları "kayıt parası" konusunda okul yönetimlerinden baskı gördükleri, çocukların okulda akranlarının kötü muamelesine maruz kaldıkları ve bu gibi sorunlar yaşayan Suriyeli velilerin şikâyetlerini iletebilecekleri herhangi bir mekanizmanın tanımlanmadığı belirtildi. Bu alandaki sorunlarla baş edilmesinde kilit konumda olan öğretmenlerden kaynaklı zorluklar olduğu da not edildi. Bir ceza olarak Suriyeli öğrencinin yanına oturtma ve bunu sınıf ortamında açık olarak ifade etme, velilerin olduğu iletişim gruplarında Suriyeli öğrencilerden şikâyet etme gibi davranışların eğitim alanında yaşanan sorunları derinleştirdiği ifade edildi.

Diğer yandan görüştüğümüz STK temsilcileri, Suriyelilerle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını bir araya getirecek etkinliklerin düzenlenmesinin giderek zorlaştığını, sahada yardım dağıtılırken "Devlet neden bize yardım etmiyor, neden yardımlar sadece Suriyeliler için?" benzeri tepkilerle daha sık karşılaşmaya başladıklarını belirttiler.

3. 2. 2. Göç Alanında Yönetimi Düzenleyen Aktörlerden Kaynaklanan Zorluklar

Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde göç alanının düzenlenmesi konusunda yaşanan karmaşadan kaynaklı zorluklar sıkça ifade edilmiştir. Söz gelimi, Türkiye merkezli STK'ların erişilen fonların kullanımı konusunda ya da "sosyal hizmet mezunu çalıştırma zorunluluğu" gibi belirli şartlar anlamında uluslararası STK'larından farklı düzenlemelere tabi olması özel bir zorluk teşkil etmektedir. Diğer yandan, göç yönetimi alanını düzenleyecek kurumlar arasındaki iletişim sorunu ve yetki karmaşası, kamu kurumlarında göç alanında uzmanlaşmış personel eksikliği, GİB İl Müdürlüklerindeki personel sayısı yetersizliği; kadroların ve göç alanını düzenleyen kanun ve yönetmeliklerin sıklıkla değişmesi nedeniyle gri alanların oluşması kamu kurumları kaynaklı temel zorluklar olarak not edilebilir.

Görüştüğümüz kimi STK temsilcileri bu gibi nedenlerle oluşan gri alanlarda aracı aktörlerin

de ortaya çıktığını belirtti. Söz gelimi, kâğıt üzerinde yazılı adımların izlenmesine karşın erişilemeyen bir belgenin bu araçlarla komisyon karşılığında temin edilmesi ve fakat sonrasında belgenin STK'lar üzerinden teyit edilmeye çalışılması söz konusudur. Diğer yandan, Türkiye'nin göç gündeminin siyasallaşmasına koşut olarak hükümetin göç alanındaki tutumunun sertleşmesi alandaki çalışmalara yansımaktadır. Hanenin temel geçimini sağlayan kişinin sınır dışı edilmesi durumunda ailenin kalan üyelerine de "gönüllü geri dönüş kâğıdı" imzalatılması ve bu süreçte ailenin ihtiyaç duyacağı hukuki desteğe erişimi konusunda keyfî engellerin dayatılması bu konuda bir örnek olarak verilebilir.

Görüşüğümüz STK temsilcileri bu nedenlerle farklı illerde birbiriyle çelişen uygulamalarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Göç alanına dair farkındalık eksikliği nedeniyle yine birçok durumda hizmetlere erişim konusunda önemli zorluklar yaşandığı görülmektedir. Söz gelimi, tercüman hakkı tanınmış ama kurumlara bir tercüman bulundurma zorunluluğu getirilmemiştir. Durum böyle olunca STK'lar bu hizmetleri kendi bütçelerinden ve kimi durumlarda kurumlarda karşılaştıkları olumsuz tutumlara rağmen sağlamak zorunda kalmaktadır.

Bu başlık altında değerlendirebileceğimiz bir diğer zorluk, veriye erişim ve güvenilir veri üretilmesi alanında karşımıza çıkmaktadır. Göç alanında çalışan tüm aktörler için önemli olan bu konu STK'ların çalışmaları açısından da bir zorluk teşkil etmektedir. Görüşüğümüz bazı STK temsilcileri göç alanında ihtiyaç duydukları verilere erişme konusunda zorluklar yaşadıklarını, bu alandaki veri üretiminin araştırma tasarımı ve sonuçların değerlendirilmesi gibi farklı aşamalarının sivil toplumun katılımına açık olmadığını belirtmektedir.

Diğer yandan STK'ların yaşadığı zorluklar, sadece göç alanını düzenleyen aktörlerden biri olan kamudan kaynaklanmamaktadır. Türkiye'de göç alanında faaliyet gösteren ulusal STK'ların en önemli finansal destek kaynağı olan uluslararası fon sağlayıcı kuruluşların Türkiye yereli konusunda yeterince bilgili ve deneyimli kadroları olmamasından kaynaklanan zorluklar da mevcuttur. Söz gelimi, kimi STK temsilcileri belirli yerelerde yardımların sadece Suriyelilere yönelik dağıtılmasının ciddi bir tepki yarattığını anlatmakta uzun süre zorlandıklarını, gerçekleştirilecek proje ya da çalışmaların kapsam ve içeriğinin belirlenmesinde kendilerini gereğinden fazla açıklamak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Projelerin başarısını sadece faydalanıcı sayısı ile ölçmeye yönelik bir beklentinin yaygınlaştığı ve kimi durumlarda bu beklenti nedeniyle çalışmalarda amaçlanan sonuçları almak konusunda zorluklar yaşandığı görülmektedir. Diğer yandan, kimi görüşmeciler uluslararası kurumların Türkiye'deki STK'larda yetişmiş kadroları kendine çektiğine, bu durumun çalışmaların sürdürülebilirliği konusunda sorunlara neden olabildiğine de işaret etmiştir.

3. 2. 3. Siyaset Alanındaki Dalgalanmalardan Kaynaklanan Zorluklar

Türkiye göç ve mülteci gündeminin 2019 Yerel Seçimleri sürecinde keskin bir şekilde siyasileşmesi, 2020 yılı Mart ayında Pazarkule'de (Edirne) ve 2021 yılı Ağustos ayında Altındağ'da (Ankara) yaşananlarla bu dönüşümün iç ve dış siyasete etki eden somut sonuçlarının olması alanda çalışan STK temsilcileri açısından büyük bir zorluk meydana getirmektedir. 2022 yılı Şubat ayında İçişleri Bakanlığının nüfusun yüzde 25'i üzerinde Suriyeli bulunan bölgelerde yabancılara ikamet izninin kapatılması olarak ifade edilen "seyreltme" politikasını açıklaması, STK'ların hizmet sağlarken faydalanıcının bulunduğu ilde kayıtlı olup olmadığını takip etmesi gerekliliği doğurmuş ve aksi durumlarda ortaya çıkabilecek sorunlara dair kaygı duymasına neden olmuştur.

Bunun yanı sıra, hükümetin mülteciler konusunda ne kadar yardım yaptığını siyasi bir program gibi açıklaması ama bu yardımın AB başta olmak üzere dış kaynaklardan sağlandığını belirtmemesi, farklı muhalefet çevrelerinin Türkiye'de bulunan Suriyelilerin iktidar partisinin güdümünde bir topluluk olduğuna ve vatandaşlığa geçişlerle birlikte doğal bir seçmen tabanına dönüşeceğine dair söylemleri mülteci karşıtı dalgayı güçlendirerek göç alanında çalışan STK'ların çalışmalarını zorlaştırmaktadır. Tarla başı Toplum Merkezi kapatma davası (13.04.2022: STGM) gibi örneklerde açıkça görüldüğü gibi hükümetin sivil toplum üzerindeki baskıcı kontrolünün ağırlaşması nedeniyle STK'lar herhangi bir

olay karşısında görüş beyan etmekten dahi kaçınır duruma gelmiştir. Herhangi bir açıklama yapılması gerektiğinde kaçınılmaz olarak otosansür uyguladıklarını belirten görüştüğümüz STK temsilcileri temkinli bir tutum izlemelerine rağmen sosyal medyada kolayca hedef olabilmektedir.

Mültecilerle ilgili herhangi bir olayın sosyal medyaya yansıma biçimine göre karşılık bulması, hukuki zemine bakılmaksızın doğrudan sınır dışı uygulaması yapılabilmesi, özellikle hak temelli çalışmalar yapan STK'lar için en önemli zorluğa dönüşmüştür. Söz gelimi, herhangi bir geri gönderme durumunda bir STK'nın devreye girip tedbir kararları aldırması, ilgili kurum çalışanlarında devlete karşı bir faaliyet olarak algılanabilir olmuştur.

3. 2. 4. Küresel Salgın Nedeniyle Yaşanan Zorluklar

Görüştüğümüz STK'ların belirli bir mahallede toplum merkezi ya da aşevi gibi bir mekânı olanlar dışında tümü küresel salgın döneminde saha hizmetlerini ya askıya almak ya da çevrim içine taşımak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Salgın dönemindeki karantina uygulamalarının sivil toplum alanındaki daralmayı derinleştirdiği anlaşılmaktadır. Söz gelimi, Geri Gönderme Merkezlerine erişim, salgın öncesinde de zaten güçleşmişken; bu dönemde salgına karşı alınan önlemler gerekçe gösterilerek engellemelerle karşılaşılmıştır. Diğer yandan, Türkiye'nin salgın döneminde mültecilerin sağlık hizmetlerine ve aşıya erişimi konusunda başarılı olduğu konusunda fikir birliği vardır.

3. 2. 5. Etnik ve Yasal Statüye göre Hak Edebilirlik Hiyerarşisi Karşısında Sivil Toplum Kuruluşları

Buna karşın göçmen topluluklar arasında kendiliğinden oluştuğu düşünülen hiyerarşi de özel bir zorluk olarak ifade edilmiştir. Kuşkusuz bu hiyerarşinin oluşmasında göçmenlerin Türkiye'de bulunma statü ve koşulları, Türkiye'deki hükümetin uluslararası ilişkiler alanındaki yönelimleri ve uluslararası fon kaynaklarının öncelikleri de belirleyicidir. Söz gelimi, Afganistan'dan gelen göçmenlere ulaşmak konusunda topluluğun kendisinden de kaynaklı engeller olduğu, bu yüzden yapılan çalışmalarda Suriyelilere göre çok daha az görünürlük kazandıkları belirtilmiştir. Kuzey ve Batı Afrika'dan gelen göçmenler ya da özel kırılğanlıklara sahip topluluklar konusunda da benzeri bir durum olduğu not edilmelidir.

Diğer yandan görüştüğümüz Suriyeli STK temsilcilerinin deneyimleri son 10 yılın ve mevcut durumun anlaşılması açısından önemli olacaktır. Görüşmelerde yukarıda tartışılan Türkiye'de sivil toplum alanının daralması ve Türkiye göç gündeminin siyaseten son derece keskinleşmiş olmasından kaynaklanan tüm sorunlara işaret edilmiştir. Bu genel çerçeveye ek olabilecek konu başlıklarını şöyle sıralamak mümkündür:

- Suriyeli STK'ların çalışma izni alabilmesinin güçleşmesi,
- Suriye'de yaşanan hak ihlallerini belgelemelerine kuşkuyla bakılması ve izin verilmemesi,
- Suriye'ye yönelik yardım faaliyetlerinde devletin sivil toplumun yerini almaya başlaması,
- Uluslararası kurum ya da özel kişilerden sağlanan kaynaklarla Suriye'de düzenlenecek gıda yardımlarının Kızılay üzerinden dağıtılmasının istenmesi,
- Türkiye'de gerçekleştirmek istedikleri tüm çalışmaların protokol şartına bağlanması fakat bu protokolleri imzalama sürecinde karşılıklarına çeşitli zorlukların çıkarılması ,
- Suriyeli STK'lar bir etkinlik düzenleyecekleri zaman konuşmacı ya da eğiticinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmasının beklenmesi,
- Çalışmalarına yönelik denetimlerin artması,
- Suriye'ye finansal kaynak transferlerinin sadece PTT üzerinden yapılması zorunluluğu getirilmesi ve buna ilişkin kanunun geçtiği 2018 yılı öncesi işlemler için ceza kesilmesi,
- Yabancı fon kaynaklarından yararlandıklarında başka ülkeler adına istihbarat faaliyeti yaptıkları yönünde bir suçlamasıyla karşılaşıyorlar olmaları,
- Suriye'de özellikle kadınlara yönelik çalışmalarda özel engellemelerle karşılaşmaya başlamış olmaları.

Bu zorluklar nedeniyle bazı Suriyeli STK'ların genel merkezlerini başka ülkelere taşımak zorunda kaldığı, kimi STK'ların ise Türkiye'deki ofislerini kapatmayı düşündüğü ifade edilmiştir.

Odak 3: Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşları (Dr. Didem Danış)

Sivil toplum alanında çok görünür olmasalar da Türkiye'de Suriyeliler tarafından kurulmuş çok sayıda STK bulunmaktadır. Çoğu Gaziantep, İstanbul ve Hatay'da yer alan bu kuruluşların ana faaliyetleri sınır ötesi insani yardım ve Suriye'de kalmış nüfusa yönelik destek projeleridir. Özellikle, Suriye'deki çatışmalardan dolayı ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalan Suriyelilerin yoksulluk, eğitim, sağlık gibi alanlarda yaşadıkları sorunlara çözüm bulmaya yönelik çalışmalar yapan bu örgütler çok daha kısıtlı olsa da Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilere de yardım faaliyetleri yürütüyorlar; gıda, giysi, kırtasiye tarzı ihtiyaç malzemeleri dağıtıyorlar.

Bazıları çok büyük kapasiteye sahip bu STK'larda çalışan yüzlerce Suriyeli, verilen eğitimler ve yoğun faaliyetler sayesinde oldukça profesyonelleşmiş ve uluslararası donörlerin talep ettiği becerileri kazanmış durumda. Ağırlıklı olarak sınır ötesi çalışmalar yürüten Suriyeli STK'lar, yavaş yavaş Türkiye içindeki mültecilerin ihtiyaçlarını ve en önemlisi "güncel siyasetten uzak, daha istikrarlı bir göç politikası" talebini dile getirmeye başlıyorlar. Ayrıca, bazı Suriyeli STK'lar sadece Suriyeli geçici koruma altındaki kişilere değil, uluslararası korumaya başvurmuş Irak, Afganistan vb. ülkelere gelen sığınmacılara yönelik de çalışmalar yapıyor ve Sakarya, Elazığ gibi Suriyeli nüfusun görece daha az yoğun yerlerde de şubeler açıyorlar.

Suriyeli Örgütlerin Seyrüseferinde Dönüm Noktaları

Suriyeli STK'ların kuruluşu Suriye'de 2012 yılından itibaren rejim güçlerinin kontrolü kaybettiği bölgelerde ortaya çıkan insani yardım ihtiyaçlarıyla başlıyor. Uzun yıllardır hüküm süren baskıcı bir yönetimin varlığı sebebiyle Suriye'de 2011 yılı öncesi sivil toplum deneyimi çok zayıf. Bu ilk derneklerin bir kısmı, uzun zamandır Suriye dışında yaşayan kişiler tarafından Esad güçleri ile girdiği çatışmalarda zarar gören Suriyeli muhaliflere yardım etmek üzere ülke dışında örgütleniyor; ilk gelir kaynakları da yine Suriye diasporasının gönderdiği bağışlar oluyor. Diğer bir erken örgütlenme girişimi ayaklanmalar başladığında Şam ve Halep gibi kentlerde gelişen ve çoğu zaman mahalle ölçeğinde örgütlenmiş kolektiflerden doğuyor.

2012 ve 2013 yıllarından itibaren Suriye'de çatışmaların şiddetlenmesiyle hızlanan büyük göç hareketi içinde bu derneklerin bir kısmı da Türkiye'ye göç ediyor. Diğer komşu ülkelere kıyasla Türkiye'nin seçilmesinde üç etken rol oynuyor: (1) diğer ülkeler sınırı kapamışken Türkiye'nin geçişlere izin vermesi, (2) Türkiye'de sivil toplum mevzuatının oturma izni olan yabancıların dernek kurmasına müsait olması ve (3) iktidarın Suriye muhalefetine yönelik destekleyici tavrı.

Suriye içinde kalan ve çatışmalardan zarar görenlere yönelik yardım ve destek faaliyetleri örgütleyen bu dernekler için bir diğer kritik tarih, Birleşmiş Milletlerin (BM) sınır ötesinden yardım kararı aldığı 2014 yılıdır. BM bu kararla, Esad yönetiminin hâkimiyeti kaybettiği bölgelerde faaliyet yürüten STK'lara insani yardım fonu verilmesini; BM Suriye Ofisinin Şam, Gaziantep, Irak ve Ürdün olarak dörde bölünmesini ve yardımların bu merkezler üzerinden dağıtılmasını kararlaştırdı. Böylece sınır ötesinden yardım faaliyetleri hız kazandı ve Türkiye'de bulunan Suriyeli derneklerin sayısı arttı.

Esad karşıtı muhalefetin yanında yer alan ve Türkiye'de bulunan Suriyeli insani yardım dernekleri için bir diğer dönüm noktası 2015 yılı Eylül ayında Rusya'nın Beşar Esad'ın yanında yer almak üzere askerî müdahaleye başlaması oldu. Halep başta olmak üzere bazı kentlerin Esad yönetimine geçmesi, söz konusu derneklerin faaliyet alanını daralttı. 2015 ve 2016 yıllarından itibaren birkaç küçük bağımsız dernek Suriye'deki faaliyetlerini bitirip, Türkiye'de yaşayan mültecilere yönelik projeler yapmaya odaklandılar. Diğerleri ise

muhalefet güçlerinin elinde kalan İdlib gibi bölgelerde ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmış kişilere yönelik yardım çalışmalarına devam ettiler.

Önemli dönüm noktalarından biri de ilki 2016 yılı Ağustos ayında olmak üzere Türkiye'nin Suriye topraklarında yürüttüğü askeri operasyonlar sonucu Kuzey Suriye'deki Azez, Cerablus, El Bab ve Afrin gibi kentlerde yönetimi ele geçirmesi oldu. Böylece Suriyeli STK'lar Türkiye'nin kontrolündeki topraklarda faaliyet yürütmek için Türk yetkili makamlarıyla protokol imzalayarak çalışmaya başladılar.

Bugün merkezleri çoğunlukla Gaziantep veya İstanbul'da bulunan ve Suriye'de insani yardım faaliyeti yürüten dernekler, benzer siyasi görüşten derneklerin bir araya gelmesiyle Minber Al-Sham, Alliance, Suriyeli Dernekler Platformu gibi kolektif yapılar oluşturdular. Örneğin, 2022 yılında kurulan Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Federasyonu bünyesinde, tamamı Suriyeliler tarafından ve çoğu İstanbul'da, bir kısmı Gaziantep, Hatay ve Urfa'da kurulmuş 45 dernek bulunmaktadır. Son dönemde Türkiye'de Suriyeli mültecilere karşı yükselen olumsuz sesler karşısında bir basın açıklaması da yapmış bulunan bu federasyon, Türkiye'deki Suriyelilerin varlığının siyasallaşmadan uzak tutulması, seçim propagandası olarak kullanılmaması ve konunun insan haklarına uygun bir şekilde ele alınmasını talep ediyor ([21.06.2022](#): INDYTURK).

Önümüzdeki dönemde Suriyeli dernekler için en kritik konulardan biri BM'nin sınır ötesi yardım fonlarının yönetimi konusundaki kararı olacak. BM Genel Kurulunda 2022 yılı Temmuz ayında yapılan toplantıda Rusya'nın baskıları sonucunda Bab el-Hava sınır ötesi yardım geçiş noktasının kapatılması, böylece Türkiye üzerinden yürütülen sınır ötesi insani yardım faaliyetlerinin 2013 yılı Ocak ayında son bulması ve bunun yerine bu yardım fonlarının doğrudan Suriye yönetimine verilmesi karara bağlandı ([11.07.2022](#): BIANET). Bu karar hem Suriye içinde çalışan STK'lar hem de Türkiye için çok önemli bir dönüm noktası olacak zira. bazı Suriyeli STK temsilcilerinin görüşmelerde söylediği üzere bu karar fonların yüzde 80 civarı azalmasına ve faaliyet alanlarının daralmasına yol açacak.

Suriyeli STK'ların Türkiye'deki gelişimini özetlemek gerekirse 2014 ve 2015 yıllarında uluslararası donörlerden büyük fonların gelişi ile hem Türkiye içinde mültecilere hem de Suriye'de ülke içinde yerinden edilmiş kişilere yönelik yardım faaliyetleri hızla büyüdü. 2016 ve 2017 yıllarından itibaren ise insani yardım alanı merkezileşirken; 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra daralan sivil toplum alanı içinde, Suriyeli STK'lar da eğitim ve sağlık gibi faaliyetlerden çekilmek zorunda kaldı ve bu alanları Türk devlet kurumlarına bıraktılar.

Karşılaşılan Sorunlar

Suriyeli STK'ların yaşadığı en temel sorunlar, diğer sivil toplum aktörleri için olduğu gibi, alandaki prosedür ve muhtaplar konusundaki belirsizlikten, sınır ötesi çalışmalar için yapılan para transferleri ve bürokratik işlemlerde karşılaşılan keyfi ve değişken uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Bir diğer sorun ise mali kaynaklarla ilgilidir. Hâlihazırda Suriyeli STK'ların çoğu, çalışmalarını BM kurumları ve Batı devletlerinin sağladığı fonlarla yürütmekte. Bunun dışında diasporadaki Suriyelilerin yaptığı bağışlar ve Katar, Kuveyt, Malezya gibi bazı Müslüman ülkelerden gelen fonlar bulunmakta. Hem 2023 yılından itibaren BM kararıyla bazı sınır ötesi yardım fonlarının kesintiye uğrayacak olması hem Ukrayna krizi sonrası donörlerin ilgisinin yön değiştirmesi, özellikle bağımsız kaynağı olmayan ve proje bazlı çalışan Suriyeli STK'lar için ciddi bir kaynak sorunu yaratmaktadır.

Bakanlıklar, valilikler, AFAD, Kızılay gibi Türk devlet kurumları ile yakın ilişkiler Suriyeli STK'ların faaliyetleri açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Hükümete yakın bir dünya görüşü olan STK'lar bu işbirliğinden memnuniyetlerini ifade ederken, siyasi iktidarla mesafeli

bir ilişkisi olanlar yasal mevzuat ve sahada gerekli izin ve destekler konusunda sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak bu sene, Suriyeli STK'ların hemen hepsinin benzer sorunlardan şikâyet ettiği, yeni protokoller imzalanması ve özellikle STK çalışanı Suriyeli kişilerin çalışma izinlerinin yenilenmesi konusunda herkesin kaygılı olduğu gözlenmiştir. Söz konusu sorunların sadece şahsi ilişkilerle aşılabildiği, muğlak ve değişken bir sistemde iş yapmanın zorluğu görülmüş kişiler tarafından dile getirilmiştir.

Sonuç Olarak

Suriyeli sivil toplum aktörlerinin gelecek 10 yıla dair ifade ettikleri belirsizlik, ülkede yükselen mülteci karşıtlığı ve sertleşen siyasi söylemlerden dolayı önünü görememekten kaynaklı endişeler, bugünün Türkiye'sinde devlet, sivil toplum ve mülteciler konusundaki düşümler hakkında da çok şey söylemektedir. Mültecilerle ilgili sivil alanın gelişimi için önümüzdeki dönemde Suriyeli ve Türkiyeli STK'lar arasında işbirliğinin gelişmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

3.3. Alanda İşbirliği

Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde karşımıza çıkan önemli bir konu başlığı göç alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının farklı aktörlerle olan işbirlikleri oldu. Bu konuda, STK'ların çalışmalarını gerçekleştirmek üzere zaten zorunlu olarak kurması gereken resmî işbirlikleriyle aynı alanda ya da yerelde çalışan STK'lar arasında hizmetlerin sağlanması sürecinde kimi ihtiyaçların karşılanması üzere kurulan kendiliğinden işbirlikleri arasında bir ayrıma gidilmesi gerekiyor.

Kurulması zorunlu olan işbirlikleri başlığı altında, STK'ların çalışmalarını sürdürebilmeleri için ulusal, il ya da ilçe ölçeğinde bakanlıklar, müdürlükler, AFAD ya da Kızılay ile imzalamak zorunda oldukları protokolleri belirtmek mümkün. Protokol imzalanması gerekmeyen durumlarda dahi STK'ların buldukları yerellerdeki ilgili müdürlükler ya da kaymakamlıklar gibi kurumlarla kişisel tanışıklıklar üzerinden geliştireceği ilişkilerin kanun ya da yönetmeliklerde yapılan değişikliklerden kaynaklanan belirsizlikler ya da okula kayıtlarda ortaya çıkabilecek sorunlar karşısında STK'ların sorumluluk alabilmesi açısından önemli olduğu not edilmelidir. Kimi durumlarda kendi yerelinde yetkili kurumlarla iyi ilişkileri olan bir STK, bir başka STK'nın o yerelde belirli çalışmaları gerçekleştirebilmesini dekolaylaştırabilmektedir.

Suriye'ye yönelik faaliyet gösteren Suriyeli STK'ların Türkiye'nin kontrolündeki bölgelerde çalışma yürütebilmesi ise sınır komşusu ildeki resmî kurumlarla imzalayacağı protokoller kapsamında mümkün olmaktadır. Söz gelimi, bir STK'nın El Bab'da yardım dağıtabilmek ya da eğitim verebilmek için Gaziantep Valiliğinin bilgisi kapsamında ildeki Milli Eğitim Müdürlüğü ile protokolü olması gerekiyor. Suriyeli STK'lar açısından bir diğer beklenti ise İHH, AFAD ya da Kızılay gibi kurumlarla yakın ilişki içinde çalışmaları. Görüştüğümüz STK temsilcileri Türkiye açısından bu durumun özellikle yardımların dağıtılması, "yanlış ellere geçmemesi" açısından bir güvenlik meselesi olarak görüldüğünü belirttiler.

Yaptığımız görüşmelerde, Türkiye'de göç alanında çalışan STK'ların sadece çalışma alanları üzerinden değil "seküler", "muhafazakâr", "inanç temelli", "din merkezli" ve "muhalif" gibi kavramlarla ifade edilen dünya görüşü ya da siyasi tutumları açısından da farklılıkları olduğunu gördük. Bu gibi farklar hükümet ve bağlı kurumlarla ya da farklı siyasi partilerin kazanmış olduğu yerel yönetimlerle kurulacak ilişkiler açısından önem taşımakla birlikte yaptığımız araştırma kapsamında bu farkların STK'lar arasındaki ilişkiler açısından özel bir sorun oluşturmadığını söylemek mümkün.

İşbirliği başlığı altında işaret edilen bir diğer konu ise yüksek sayıda mülteciye ev sahipliği yapan belediyelerin vatandaş olmayanlara hizmet sunma konusunda kısıtlayıcı olan mevcut yönetmelikler nedeniyle yaşadıkları zorlukları aşmak üzere dernekler kurarak sivil toplum alanına adım atmış olmalarıdır. Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde Gaziantep, Hatay ve Urfa gibi sınır illeri dışında Esenyurt, Sultanbeyli, Şişli ve Zeytinburnu gibi İstanbul'da bulunan belediyeler de bu kapsamda anılmıştır. Kimi görüşmeciler, temsil ettikleri STK'lar üzerinden göç gündemiyle ilgili işbirlikleri kurmak amacıyla buldukları yerellerdeki kent konseylerinde de yer almaktadır.

STK'lar arasında farklı eksenlerde işbirliklerinin gerektiği anlaşılmaktadır. Aynı alanda çalışan STK'lar arasında farklı yerelerde hizmet sunulması konusunda neredeyse olağanlaşmış bir işbirliği olduğu görülmektedir. Söz gelimi, bir STK çalışma alanı olmayan bir yerelde herhangi bir konuda yardıma ihtiyaç duyduğunda o yerelde kurumsallaşmış bir STK ile vaka temelli işbirlikleri kurabilmektedir. Diğer yandan, hak temelli çalışan mülteci dernekleri kendi yerellerindeki barolarla işbirliği içinde çalışmaktadır. İzmir'de kurulan Mültecilerle Dayanışma Platformu ya da İstanbul Çocuk Koruma Grubu gibi oluşumlar bu kapsamda anılmıştır. Bazı yerelerde kapsamlı çalışmaların yürütülmesi için farklı STK'lardan temsilcilerle yeni bir dernek kurulması da bir işbirliği yöntemi olarak karşımıza çıkabilmektedir. STK'lar arası işbirlikleri açısından, Dünya Mülteciler Günü ya da 8 Mart Kadınlar Günü gibi belirli gün ve haftalarda yapılan etkinliklerin de topluluklararası ilişkileri güçlendirmeye yönelik çalışmalarda birer vesile olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın, sahada etkin olarak çalışan STK temsilcileri göç alanında çalışmayan STK'larla işbirliği kurmanın 2016 yılından sonra başlayan daralma dönemiyle birlikte güçleştiğini belirtmiştir.

Bunların dışında sürecin başından bu yana uluslararası kurumlar ve yabancı fon sağlayıcılarla kurulan ilişkiler de bu başlık altında değerlendirilebilir. Bu konuda araştırmamız kapsamında aktarılan bir örnek açıklayıcı olacaktır. Sivil toplum alanında deneyimi olan aktörler tarafından yeni kurulan bir dernek yola çıkış amacı olmamasına karşın ilk fonlarını aldıkları uluslararası kurumun ihtiyaçları doğrultusunda belirli bir göçmen topluluğu üzerine uzmanlaşmaya başlar. Bu kapsamda kendine hedef koymadığı hâlde merkezinin bulunduğu ilin çevresindeki diğer illerde de bu göçmen topluluğuyla ilgili çalışmalar yapmak üzere kurumsallaşır ve süreç içerisinde diğer STK'ların da bu özel göçmen topluluğu konusunda yardım talep edebildiği bir kuruma dönüşür. Fon sağlayıcılarının talepleriyle ortaya çıkan bu uzmanlaşma, anılan derneğin birçok farklı STK ile protokoller imzalayarak işbirliği repertuarının da gelişmesini beraberinde getirmiştir.

3. 4. Fon Rejimi

Bu örnek Türkiye'de göç alanında çalışan STK'lar açısından uluslararası kurumlarla işbirliği konusunda fonların rolünü tartışmak açısından da önemlidir. Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde Türkiye'de göç alanında sivil toplum çalışmalarının işleyişi açısından bir fon rejiminin kurumsallaşmış olduğu görülmüştür. Görüşmelerde temel fon kaynakları olarak anılan kurumları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür: (1) Birleşmiş Milletler, BMMYK ve UNICEF Kadın ya da Çocuk gibi bağdaşık kurumlarıyla uluslararası örgütler, (2) Avrupa Birliği, (3) çeşitli ölçeklerde uluslararası STK'lar, (4) Almanya, Fransa, Hollanda ya da İsveç gibi AB üyesi devletlerde faaliyet gösteren kurumlar, (5) ABD, Kanada ve Japonya gibi Batı bloğu içinde sayılabilecek diğer devletler, (6) Katar ve Kuveyt gibi Körfez ülkeleriyle, (7) Endonezya ve Malezya gibi Asya ülkeleri. Kuşkusuz her STK'nın anılan tüm kaynaklara eşit bir erişimi olduğunu varsaymak mümkün değildir. STK'nın faaliyet gösterdiği alan ve odaklandığı yerel, önceki işbirliği deneyimleri, kurumsal yapısı ve faaliyet kapasitesi gibi başlıklar fonlara erişim açısından belirleyici olmaktadır. Buna karşın, ilkesel olarak belirli fonlara ya da hiçbir fona başvurmeyen STK'lar da vardır.

Bu kapsamda anılan fon rejiminin anlaşılması açısından birbirini belirleyen katmanları bir arada düşünmek gerekecektir. Öncelikle çok kısa sürede, acil müdahale gerektiren ihtiyaçlarla çok yüksek sayıda mültecinin Türkiye'ye gelmesi farklı yerelerde farklı hizmetlerin sunulması konusunda önemli bir insan kaynağı ihtiyacı doğurdu. Türkiye'de göç alanında sivil toplum faaliyetlerinin oluşması öncelikle bu ihtiyaçla şekillendi. Bu alana ayrılan kaynakların çeşitli ve büyük olması, gerek başka alanlarda çalışmakta olan STK'ların göç alanına yönelmesine gerekse de bağımsız ya da yerel yönetimlerin ihtiyaçlarına koşut olarak yeni STK'ların oluşmasına neden oldu. Sürmekte olan tüm sorunlara rağmen geride bıraktığımız 10 yılda Suriyeli toplum belirli bir yerleşikliğe kavuştu ve göç alanında ihtiyaç duyulan hizmetlerin birçoğu kamu kurumları tarafından sunulmaya başlandı.

Bu doygunluk noktası sonrasında STK'ların kaynaklara erişimi konusunda rekabetçi bir ortamın oluştuğu, fonların sürdürülebilirliği konusunda beklentilerin olumsuz olduğu ve bu nedenle

kurumların büyüme ya da hizmet yelpazelerini genişletmek gibi konularda daha çekingен bir tutum aldığını not etmek gerekir. Buna karşın, görüşmelerde fonlara erişim konusunda başarının sadece faydalanıcı sayısı ile ölçülmesi yönünde bir beklentinin güçlendiği, saha deneyimi olan STK'ların proje çağrılarının çerçevesine müdahale edemediği gibi olumsuzluklar da yaygınca ifade edildi. Söz gelimi, STK'lar açısından dil öğrenimi gibi uyum süreci açısından önemli olacak çalışmalarda takibe dayalı ve insan kaynağı geliştirmeyi amaçlayan uzun erimli projelere fon bulunmasının oldukça zor olduğu anlaşılmaktadır. İnsan kaynağı ve kurumsal kapasite geliştirmesi yönünde psiko-sosyal destek sunacak kadroların dil öğrenmesi ya da dil bilenlerin bu hizmetleri sunabilmek için eğitim almasının mevcut fon rejimi çerçevesinde mümkün olmadığı yine bu kapsamda belirtildi. Özellikle, fon sağlayıcıların STK'lardan bir yıllık proje döngüleriyle çalışmalarını bekliyor olması uzun erimli çalışmalar açısından önemli bir sınırlılık teşkil etmektedir. Bu kısıtlılığa karşın bazı STK'lar yönetsel yapısı ve çalışma yelpazesini geliştirerek erişebileceği fon kaynaklarını çeşitlendirmeye yönelebilmektedir.

Diğer yandan, AB kaynaklı fonlara erişim için yüksek düzeyde kurumsallaşma bekleniyor olması ve bu durumun kurumlar içinde yeni pozisyonlar tanımlanmasını gerektirmesi aslında erişilen kaynakların amaçlanan çalışmanın dışında kalemlere harcanması gibi bir soruna da neden olmaktadır. Gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde, STK'ların farklı kaynaklara erişmek amacıyla sürdürülmesi önemli belirsizlikler içeren büyüme kararları almak zorunda kaldığı da belirtildi. Görüştüğümüz bir STK temsilcisinin kurumdaki profesyonel çalışan sayısının proje hareketliliğine göre yedi ile 30 arasında değişiyor olduğunu söylemesi, proje temelli personel istihdamının insan kaynağı gelişimi açısından bir diğer sorun olduğuna işaret etmektedir. Bu gibi başlıklarla değerlendirdiğimizde mevcut durumda STK'ların çalışmalarını sürdürebilmeleri açısından bir fon bağımlılığı olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, görüştüğümüz kimi STK temsilcileri hem hibe çağrılarına başvuru hem de başvuruların sonuçlanması sürecinde bekledikleri şeffaflığı görmediklerini belirtti. Belirli büyük fonlara erişim konusunda merkezî bir ilde olmanın fon sağlayıcıları nezdinde lobi faaliyeti sürdürebilmeyi kolaylaştırdığı ve bu durumun fonlara erişim konusunda bir eşitsizlik yarattığı görülmektedir.

İlkesel olarak kendisine gelen bir başvuruyu geri çevirmeyen STK'ların anılan fon rejimi nedeniyle kendi öz kaynaklarının yetersiz kaldığı durumlarda gerek göç alanında çalışan STK'lar arasında kurulmuş olan işbirlikleriyle gerekse de barolar gibi seferber edebildikleri diğer aktörlerle çözüm üretmeye yöneldikleri görülmektedir. Bazı durumlarda belirli fonlara başvurmak konusunda da STK'ların kendi aralarında işbirliğine gidilebildiği anlaşılmaktadır. Merkezî illerde olmayan ya da mahalle ölçeğinde sahaya yakın çalışan STK'lar ise Ramazan ayı gibi dönemlerde özel bağışçılardan gelen yardımların dağıtılması konusunda aracılık edebilmektedir. Bu yardımların STK'lara doğrudan bir katkısı olmasa da hizmet sundukları topluluklarla ilişkilerini sürdürebilmeleri açısından dolaylı destek sağladığı görülmektedir. Bu örnekler herhangi bir fon kaynağı olmaksızın STK'ların kendi aralarındaki işbirliği sayesinde göç alanına birçok müdahalede bulunulabildiğine işaret etmektedir.

3. 5. Ne Yapmalı?

Yaptığımız görüşmelerde öne çıkan son başlık "Ne yapmalı?" sorusu çerçevesinde gelişti. Öncelikle kurumlararası işbirliğiyle Türkiye'nin göç gündemine dair gerçekçi bir tanımlamaya gidilmesinin bu alandaki tüm çalışmalar açısından önemli ve olumlu bir değişim olacağı görüldü. Türkiye'nin göç alanından siyaset üstü bir konumda sorumlu olacak bir kurumsallaşmaya gidilmesi böyle bir işbirliğinin kurulabilmesi açısından önemli bir ilk adım olacaktır. Görüştüğümüz kimi STK temsilcileri bu kurumsallaşmanın bir bakanlık düzeyinde temsil edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Böyle bir temsil düzeyinde, "gidecekler söylemi"nden vazgeçerek kalıcılığın neden kaçınılmaz olduğu ve bunun gerektirdiği çalışmaların neler olacağı yönünde toplumu doğru bilgilendirecek bir çabanın kurumsallaşması önemlidir.

Bu çabanın kurumsallaşmasında kuşkusuz farklı aktörlerle işbirliğinde olunması da kaçınılmazdır. Böyle bir zeminde hâlihazırda daralmış olan sivil toplum çalışmalarının da yeniden güçlenmesi ve

geride kalan 10 yılda biriktirdikleri deneyimi sahaya taşımaları mümkün olacaktır. Diğer yandan kimi güncel durumlara işaret eden STK temsilcilerinin yakın zamanda bu konularda önemli değişiklikler beklemediklerini belirtmiş olduklarını not etmek gerekir. Mevcut durumda basında tek yönlü ve yanıltıcı bir yayın anlayışının egemen olması, sivil toplumun sıkıştığı sosyal medya alanlarında dahi “gidecekler söylemi”ni tartışmaya açacak görüşleri dile getirmenin giderek zorlaşması ve Suriyelilerin kendilerini temsil edecekleri araçlara hâlen kavuşamamış olması yukarıda işaret edilene benzer bir girişimin yakın zamanda başlamasının pek mümkün gözükmediğine işaret etmektedir.

Türkiye’ye küçük yaşta gelmiş ya da burada doğmuş genç kuşaklara bir gelecek vizyonu verilebilmesi, bir diğer önemli başlık olacaktır. Türkiye’de bulunan Suriyeli bir genç için liseyi bitirdikten sonra ne yapacağı, üniversite eğitimine devam edip edemeyeceği, edecek olsa sonrasında vatandaşlığa sahip olmadan iş piyasasına nasıl erişim sağlayacağı gibi konulardaki belirsizlikler önemli sorunlardır. Kuşkusuz bu gibi belirsizlikler genç kuşakların Türkiye’de bir gelecek kurmaları açısından büyük engel teşkil etmektedir. Yaptığımız görüşmelerde bu engeli aşmak yönünde atılacak ilk adımın göçün geçici olacağına dair söylemlerden vazgeçilmesi ve kalıcılığın tartışılacağı alanların açılması olacağı belirtildi. Böyle bir değişimi desteklemek için göçün erken dönemlerinde son derece hayati öneme sahip olan acil ihtiyaçların giderilmesine yönelik mekanizmaların yerini sürdürülebilir ve kalıcılığı güçlendirecek programlara bırakması gerekeceğinin altı çizildi. Kalıcılığın gerektirdiği uyumun yardımlara bağlı yaşayan değil ancak kendi ayakları üzerinde durabilen ve bunun için gerekli donanımları edinmiş bir toplulukla mümkün olacağı vurgulandı. Diğer yandan bu gibi adımların Türkiye’nin hâlihazırda sahip olduğu yoksulluk sorunuyla mücadele eden toplumsal kesimleriyle birlikte düşünülmesi de gerekecektir.

Böylesi bütüncül bir yaklaşımın kurulabilmesi için göç alanındaki tüm aktörlerin verimli bir iletişim içinde olması önemlidir. Fakat gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde, geride bıraktığımız 10 yılda bir noktaya kadar bu kanalların açık olduğu ama özellikle 2016 yılından sonra başlayan daralma sürecinde sadece bazı aktörlerin devlet kurumlarıyla iletişim içinde kalabildiği belirtildi. Farklı aktörlerin farklı düzlemlerde düzenli bir iletişim içinde kalacağı platformların oluşmasında kamu kurumlarının oynayacağı rol belirleyici olacaktır. Buna karşın, göç alanında çalışan tüm STK’ların birbirinden haberdar olabileceği iletişim ağlarının kurulması, özellikle Suriyeli ve Türkiyeli STK’ların kendi alanlarındaki çalışmalardan edindikleri deneyim ve bilgileri ortaklaştırabilmeleri açısından önemlidir. Görüşme yaptığımız STK temsilcileri ancak bu iki adım atılabilirse geçen 10 yılda edinilen deneyimlere yaslanan gerçekçi politika önerileri oluşturmanın mümkün olacağını belirtmektedir. Söz gelimi, bir ilçe özelinde kamu görevlilerine sağlanan eğitim sürecinden oldukça önemli deneyimler edindiklerini belirtilen bir STK temsilcisi bunu bir model olarak geliştirip farklı yerelerde tekrarlanmasını düşündüklerini ama kendi başarılarına bunu gerçekleştirmelerinin mümkün olmadığını belirtti. Bir başka STK temsilcisi ise yine yerel ölçekte başarılı olan bir tarım kalkınma kooperatifi örneğine işaret ederek bu deneyimin bir model olarak geliştirilmesi ve başka yerelerde uygulanması yönünde benzer güçlüklerle işaret etti.

Araştırmamız kapsamında derlediğimiz bulgular ışığında, hükümetin göç alanındaki sivil toplum çalışmalarına giderek güçlenen güvenlikçi bir yaklaşımla bakıyor olması ve işaret ettiğimiz fon rejiminin uygulama sonuçlarını sağlıklı takip edecek uzun erimli proje döngülerine imkân tanımıyor olması STK’ların kazandıkları deneyimlere dayalı sürdürülebilir modeller oluşturması yönünde birbirini destekler iki temel engeli oluşturmaktadır. Dolayısıyla “Ne yapmalı?” sorusuna verilebilecek tüm cevapların bir geçerlik kazanabilmesi bu iki temel alandaki dönüşümlere bağlı olacaktır.

Diğer yandan, göç alanında bilgi üretiminin sağlıklı ve güvenilir bir yapıya kavuşturulması, STK’ların çalışmalarını da kolaylaştıracığı için yapılması gerekenler bağlamında bir diğer konu başlığı olarak not edilebilir. Bunu gerçekleştirebilmek içinse devletin güvenlikçi yaklaşımı ve fon rejiminin yönlendiriciliği ötesinde bilgi üretecek kurumların oluşturulması ve desteklenmesinin gerekli olduğu açıktır. Pek çok üniversitede göç alanında çalışan birimler kurulmuş ve bu alanda birçok tez yazılmış

olsa da kimi durumlarda bu çalışmaların bir süreklilik sağlayamadığı ve/veya üniversitelerde üretilen bilginin STK'larla ilişkisinin zayıf kaldığı gözlenmektedir.

Burada ifade edilen tüm konu başlıklarında, Suriyeli toplumu temsil edecek aktörlerin eksikliğini giderecek adımların da atılması gerektiğini vurgulamak isteriz. İster kent konseylerinde ister göç alanına dair veri üretimi süreçlerinde böyle bir katılım, çözüm odaklı politikaların üretilmesi yönündeki çalışmaları güçlendirecektir. Bunu sağlamaya yönelik adımların atılmasında değerlendirmeye alınması gereken iki önemli deneyim bulunmaktadır: Öncelikle 1960'lardan itibaren Türkiye'den Avrupa'ya yaşanan işgücü göçü sürecinde kurumsallaşan göçmen derneklerini anmak isteriz. Diğer yandan, 2011 yılından itibaren Suriye'den göç sürecini Türkiye'yle birlikte yaşamış Ürdün ve Yunanistan gibi ülkelerdeki STK'ların deneyimlerinden faydalanmak da güçlendirici olacaktır.

Raporun önceki bölümünde ele aldığımız zorlukları değerlendirdiğimizde, öncelikle belirli yerelerde pilot olarak uygulanacak yeni bir yönetim modelinin gerektiği görülmektedir. İlgili kamu kurumları, yerel yönetimler, farklı alanlarda çalışan STK'lar, üniversiteler ve toplum temsilcileri gibi çeşitli aktörlerin katılımıyla ortak fikirler geliştirecek ve uygulamada da işbirliğine olanak sağlayacak bir platform modeli kuşkusuz yeni bir fikir değildir. Fakat, mümkün olduğunca fonlara bağımlı olmayacak, sürdürülebilir ve anlamlı bir model için bir zorunluluktur. Geride bıraktığımız zorlu 10 yılda Türkiye bu alanda oldukça önemli bir deneyim biriktirmiş olsa da bunu önümüzdeki 10 yıla taşıyabilmek için yeni yönetim modelleri üzerine kafa yormak gerekmektedir.

4. Sonuç Yerine: Sonraki 10 Yıla Dair Beklentiler

Türkiye'deki göç gündeminin önümüzdeki 10 yılda nasıl şekilleneceğine dair genel sorumuz karşısında görüşmeciler gerek ulusal gerek bölgesel ve küresel ölçekteki gelişmeler nedeniyle önemli bir eşikte olduğumuzu belirterek geleceğe dair derin belirsizliklerden kaynaklanan kaygılarını ifade ettiler.

Öncelikle, görüşmeleri gerçekleştirdiğimiz dönemde, 2022 yılı Şubat ayında Ukrayna-Rusya Savaşı sürmekteydi. Görüşmelerde, üç yıllık küresel salgının ardından bu durumun Türkiye'de göç alanında sivil toplum çalışmalarını gelecek 10 yılda belirleyecek önemde olduğu konusunda yaygın bir fikir birliği vardı. Savaş nedeniyle Ukrayna'dan batı sınırındakiler ağırlıklı olmak üzere Avrupa ülkelerine yaşanan mülteci akınının Avrupa basınında "kendilerinden" olarak görülmesinin Suriyeliler başta olmak üzere diğer mültecilerin kabulü konusunda yaşanan toplumsal ve siyasi direnci güçlendireceğine dair kaygılar ifade edildi. Bunun yanı sıra savaşın uzaması hâlinde, özellikle AB kaynaklı fonların Avrupa'nın "kendinden" gördüğü bu yeni mülteci grubuna kayacağı ve bunun Türkiye'de göç alanında çalışan STK'lar açısından büyük bir belirsizliğe neden olacağı belirtildi.

Buna karşın Suriye'deki durumun bir açmazla dönüşmesi, ABD ve Rusya'nın bölgedeki gerginliği dönemselsel olarak birbirine karşı kullanabilir durumda tutması ve Türkiye'nin Irak ve Suriye'nin kuzeyinde geniş bir alanı kontrol altına alıyor olması gibi nedenlerle göç gündeminin önümüzdeki 10 yılda nereye evrilebileceği konusunda önemli bir belirsizlik oluşmaktadır. Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki alanda, ülke içinde yerinden edilmiş önemli sayıda bir nüfusa hamilik yapıyor olması ve bu alanı "geri dönüşler" için tampon bölge olarak yapılandıracağını dile getirmesi göç gündeminin sadece iç kamuoyu açısından değil bölgesel politikalar düzeyinde de bir güvenlik sorunu olarak görülmeye devam edeceğine işaret ediyor. Diğer yandan, Avrupa'da ve dünyada sağ-popülist partilerin güçlenmesi bu yeni dalganın beslediği ve beslediği göç karşıtı tutumun Türkiye'nin AB ile kurduğu uluslararası ilişkiler açısından da Geri Kabul Anlaşması gibi öngörülemez sonuçları olabileceği düşünülebilir. Tüm bu başlıkları belirleyebilir bir etken olarak kendini güçlü bir şekilde hissettiren iklim krizinin de önümüzdeki 10 yılın göç gündemini belirleyecek başlıklar arasına ekleneneceği kaçınılmazdır.

Türkiye yerelinde ise göç gündemi üzerinden yaşanan siyasi kamplaşmanın ve 2019 yerel seçimlerinden bu yana yükselmekte olan mülteci karşıtlığının çoktan Türkiye'nin batısında şiddet vakalarına neden olmaya başladığı, bu nedenle yer değiştiren aileler olduğu, görüştüğümüz STK temsilcilerinin ifade ettiği bir diğer kaygı konusudur. Göç alanında uzmanlaşmış sivil toplum çalışmalarının 2016 yılından bu yana aşamalı olarak daraldığı böylesi bir dönemde yaşanacak şiddet olaylarının önümüzdeki 10 yılı oldukça olumsuz bir biçimde etkileyeceğini açıktır. Böylesi bir durumun ulusal ve uluslararası olmak üzere iki açıdan sonuçları olacaktır. Bir yandan Türkiye'ye küçük yaşta gelen ya da burada doğan kuşakların maruz kaldıkları/kalacakları ayrımcılık karşısında birinci kuşaktan farklı tepkiler geliştirebileceği ve bu durumda topluluklararası gerilimin kalıcılaşması oldukça mümkündür. Geride bıraktığımız 10 yıllık göç sürecinde farklı ülkelerde diaspora kümeleri oluşturan ve/veya 1970'lerden bu yana oluşan Suriye diasporasıyla eklenen göçmenlerin ulusötesi kabiliyetler geliştirdiği bilinmektedir. Türkiye'de açığa çıkacak şiddet olaylarının bu ilişki ağlarıyla kolayca uluslararası alanın gündemine taşınabileceği de not edilmelidir.

Yerelerde sahaya yakın çalışan STK temsilcileri ise göçün kalıcı olacağına uzun yıllardır belli olduğunu özellikle 2016 yılında AB ile Türkiye arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması sonrasında kalıcılığa yönelik çalışmaların geç de olsa başladığına ve hükümetin de bu çalışmaları desteklediğine işaret ettiler. Bu çerçevede 10 yılın özellikle vatandaşlık hakkı için önemli bir eşik olduğu düşünülebilir. Bu doğrultudaki taleplerin önümüzdeki dönemde haklı olarak artacağı fakat buna karşı muhalefetin 2019

yerel seçimleri süreciyle keskinleştirdiği göçmen karşıtı siyaseti devam ettirmesi hâlinde vatandaşlık konusunun gelecek 10 yılın en tartışmalı göç gündemlerinden biri olacağı söylenebilir. Bu tansiyonun çözümünde topluluklararası sağlıklı iletişimin ve destekleyici ilişkilerin kurulabilmesi önemli olacaktır. Bu nedenle de önümüzdeki 10 yılda Türkiye’de göç alanındaki sivil toplum çalışmalarının bu kalıcılığın gerektireceği topluluklararası diyaloga yönelik kültürel etkinlikler, eğitime katılım, geleneksel medya ve sosyal medyada temsil, savunuculuk gibi alanlara yönelmesi beklenebilir.

Buna karşın muhalefetin göçmen karşıtlığını hükümete karşı bir koz olarak kullanmaya devam etmesi ve 2023 seçimlerinde bunun siyasi sonuçları olması hâlinde hükümetin kalıcılığa yönelik gösterdiği destekten geri adım atması güçlü bir ihtimaldir. Sosyal medyaya yansıyan belirli vakalarda sınır dışı işlemlerinin hızla uygulanması ve Geri Gönderme Merkezleri gibi belirli alanlarda yaşanan hak ihlallerine karşı sivil toplumdan gelebilecek müdahalelerin engellenir olması bu ihtimalin ne kadar güçlü olduğuna işaret etmektedir. Merkezî hükümetin tutum değiştirmesi hâlinde göç alanında çalışan STK’ları destekleyen ve zaten son derece sınırlı sayıda olan yerel yönetimlerin halktan gelecek tepkilere rağmen açtığı bu alanı koruması güçleşecektir. Son yıllarda Türkiye’de göç alanında çalışan STK’ların “foncu” gibi ifadelerle etiketleniyor olması, sosyal medyada göç alanında çalışan aktörlere yönelik zaman zaman hedef gösteren kampanyaların görülmesi bu alandaki kaygıların günümüzdeki somut yansımaları olarak düşünülebilir. Görüştüğümüz bazı sivil toplum temsilcileri, 2016 yılında gerçekleşen Brexit Referandumuyla AB üyeliğini sonlandırması sonrasında Birtanya’da göçmenlere karşı artan düşmanlığa işaret ederek göç gündeminin iç siyasetteki çekişmelerde bir malzemeye dönüşmesinin hiçbir örnekte olumlu sonuçlara neden olmadığına vurgu yapmıştır.

Buna karşın görüştüğümüz birçok sivil toplum temsilcisi Türkiye’den Avrupa’ya 1960’larla birlikte başlayan işgücü göçünde yaşananlara işaret ederek, entegrasyonun belirli aşamalar gerektiren ve zamana yayılan bir süreç olarak görülmesi gerektiğini belirtti. Bu süreçte, Suriyelilerin kendi mahallelerinde kapalı bir toplumsal yaşama mecbur mu kalacağı yoksa farklı ölçeklerdeki komşuluklar ve sosyal ilişkilerle kabul gören bir topluluğa mı dönüşeceği önemli bir gösterge olacaktır. Diğer yandan, görüştüğümüz bir STK temsilcisinin doktorlar başta olmak üzere belirli profesyonel mesleki niteliklere sahip Türk vatandaşlarının başta Avrupa olmak üzere yurtdışına göç etmeye başlamasının Türkiye’de entegrasyona katkı sağlayabilecek önemli bir insan kaynağının yitimi olacağını söylemesi önemlidir. Bu kapsamda, önümüzdeki 10 yılda Türkiye’nin göç gündemi konusundaki gelişmelerin Türkiye’de yaşananların bütününden bağımsız olarak tartışılmayacağını not etmek gerekir.

Tüm bu olumsuz öngörülere karşın, yaptığımız görüşmelerde yükseköğretime katılan Suriyeli öğrencilerin ve belirli yerlerdeki tarım kooperatiflerine dayalı deneyimlerin topluluklararası ilişki ve işbirliğinin sağlıklı kurulabilmesi kapsamında değerli örnekler olarak dile getirilmiştir. Bu gibi deneyimler sayesinde, Suriyeli mültecilerin zaman içerisinde kendi temsilcilerini çıkarması, bu temsilcilerin Türkiye’de karşılık bulması ve hukuki güvencesi sağlanmış belirli ilkeler çerçevesinde her iki toplumun ortak sorunlar etrafında bir araya gelebilmesi, gelecek 10 yıla dair en ideal beklenti olarak sunulabilir.

5. Kaynakça 1: Konu Üzerine Yapılmış Akademik Çalışmalar

Suriye'den yaşanan göç ekseninde sivil toplumun rolü üzerine yapılmış akademik çalışmalardan, tüm yazını temsil etme amacı olmadan, konu ve ülke/bölge özelinde çeşitlilik gözetilerek seçilmiştir.

Tarih	Kaynak	Ülke/Bölge
2015	Mitri, D. (2014). Challenges of aid coordination in a complex crisis: An overview of funding policies and conditions regarding aid provision to Syrian refugees in Lebanon. <i>Civil Society Knowledge Center, Lebanon Support</i> .	Lübnan
2015	Ostrand, N. (2015). The Syrian refugee crisis: A comparison of responses by Germany, Sweden, the United Kingdom, and the United States. <i>Journal on Migration and Human Security</i> , 3(3), 255-279.	Almanya
2016	Türk, G. D. (2016). Türkiye'de Suriyeli mültecilere yönelik sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine ilişkin bir değerlendirme. <i>Marmara İletişim Dergisi</i> , 25, 145-157.	Türkiye
2016	Apak, H. (2016). Uluslararası Göç ve Sivil Toplum: Suriyeli Göçmen STK'lar, <i>Sosyal Bilimler Genç Akademisyenler Sempozyumu 1 Bildiriler Kitabı</i> , 8-9 Mayıs 2016, Mardin, 274-282.	Türkiye
2016	Yiğitbaşı, K. G. (2016). Medya ve mültecileri sivil toplum üzerinden okumak: Mülteci-Der örneği. <i>Marmara İletişim Dergisi</i> , 25, 53-76.	Türkiye
2016	Stevens, M. R. (2016). The collapse of social networks among Syrian refugees in urban Jordan. <i>Contemporary Levant</i> , 1(1), 51-63.	Ürdün
2016	Tobin, S., & Campbell, M. O. (2016). NGO governance and Syrian refugee 'subjects' in Jordan. <i>Middle East Report</i> , 278.	Ürdün
2016	Welander, M. (2016). <i>Civil society in exile, reconciliation and the future of Syria: The role of the emerging Syrian civil society in Lebanon</i> [Doctoral dissertation]. Saint Joseph University, Beirut.	Lübnan
2016	Aksaz, E., & Pérouse, J. F. (2016). Guests and aliens: Re-configuring new mobilities in the Eastern Mediterranean after 2011—With a special focus on Syrian refugees. IFEA: Istanbul.	Dünya
2016	Yakobi-Shvili, M. (2016). Effects of conflict zones on two western healthcare systems: Italy and Israel. <i>The Columbia University Journal of Global Health</i> , 6(1), 3-9.	İtalya ve İsrail
2016	Kousoulis, A. A., Ioakeim-Ioannidou, M., & Economopoulos, K. P. (2016). Access to health for refugees in Greece: Lessons in inequalities. <i>International journal for equity in health</i> , 15(1), 1-3.	Yunanistan
2016	Flanigan, S. T., & Abdel-Samad, M. (2016). Syrian diasporans as transnational civil society actors: Perspectives from a network for refugee assistance. <i>Contention</i> , 4(1-2), 51-66.	Lübnan
2016	Hinger, S. (2016). Asylum in Germany: The making of the 'crisis' and the role of civil society. <i>Human Geography</i> , 9(2), 78-88.	Almanya
2017	Akpınar, R. (2017). Metropollerde yaşayan Suriyelilerin yaşamlarında sivil toplum kuruluşlarının rolü: İzmir örneği. <i>Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi</i> , 22(Göç Özel Sayısı), 1355-1367.	Türkiye

2017	Tamer, M., & Birvural, A. (2017). Mültecilerin uyum sürecinde yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının rolü. <i>TURAN: Stratejik Araştırmalar Merkezi</i> , 9(35), 21.	Türkiye
2017	Memisoglu, F., & Ilgit, A. (2017). Syrian refugees in Turkey: Multifaceted challenges, diverse players and ambiguous policies. <i>Mediterranean Politics</i> , 22(3), 317-338.	Türkiye
2017	Çebi, E. (2017). The role of Turkish NGOs in social cohesion of Syrians. <i>Turkish Journal of Middle Eastern Studies</i> , Special Issue, 135-170.	Türkiye
2017	Ozcurumez, S. (2017). Lessons from Turkey: Syrians under temporary protection, health services and NGOs. <i>European Journal of Public Health</i> , 27(Issue suppl_3).	Türkiye
2017	Wagner, A. C. (2017). Frantic waiting: NGO anti-politics and “Timepass” for young Syrian refugees in Jordan. <i>Middle East-Topics & Arguments</i> , 9, 107-121.	Ürdün
2017	Fourn, L. (2017). Turning political activism into humanitarian engagement: Transitional careers of young Syrians in Lebanon, Working Papers 28, Power2Youth.	Lübnan
2017	Borri, G., & Fontanari, E. (2017). Introduction: civil society on the edge: actions in support and against refugees in Italy and Germany, <i>Mondi Migranti</i> , 3, 23-51.	Almanya
2017	Beramendi Heine, V. (2017). <i>21st century citizenship: Human rights, global civil society and the pushing of boundaries: The role of civil society in the refugee crisis: The case of the Swedish Red Cross</i> [Masters thesis]. Stockholm University, Stockholm.	İsveç
2017	Simsa, R. (2017). Leaving emergency management in the refugee crisis to civil society? The case of Austria. <i>Journal of Applied Security Research</i> , 12(1), 78- 95.	Avusturya
2017	Chtouris, S., & Miller, D. S. (2017). Refugee flows and volunteers in the current humanitarian crisis in Greece. <i>Journal of Applied Security Research</i> , 12(1), 61- 77.	Yunanistan
2017	Mackreath, H. & Sağınç, S. G. (2017). <i>Civil Society and Syrian refugees in Turkey</i> . Istanbul: Citizens Assembly.	Türkiye
2018	Demirdağ, Z. S. (2018). <i>Suriyeli mülteci krizini yönetmede Türkiye'deki ulusal sivil toplum kuruluşlarının rolü</i> [Master tezi]. Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul.	Türkiye
2018	Akman, K. (2018). Göç yönetiminde yerel yönetimler ve STK işbirliği. <i>Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi</i> , 1(3), 452-466.	Türkiye
2018	Terzioğlu, A. (2018). The banality of evil and the normalization of the discriminatory discourses against Syrians in Turkey. <i>Anthropology of the Contemporary Middle East and Central Eurasia</i> , 4(2), 34-47.	Türkiye
2018	Soykan, C., & Şenses, N. (2018). The problem of representation: Civil society organizations from Turkey in the GFMD process. <i>Globalizations</i> , 15(6), 824- 837.	Türkiye
2018	Bilecen, B., & Yurtseven, D. (2018). Temporarily protected Syrians' access to the healthcare system in Turkey: Changing policies and remaining challenges. <i>Migration Letters</i> , 15(1), 113-124.	Türkiye
2018	Hohberger, W. (2018). <i>Opportunities in higher education for Syrians in Turkey: The perspective of Syrian university students on the educational conditions, needs and possible solutions for improvement</i> . Istanbul: Istanbul Policy Center.	Türkiye
2018	Al Adem, S., Childerhouse, P., Egbelakin, T., & Wang, B. (2018). International and local NGO supply chain collaboration: An investigation of the Syrian refugee crises in Jordan. <i>Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management</i> , 8(3), 295-322.	Ürdün

2018	Wagner, A. C. (2018). Giving aid inside the home: Humanitarian house visits, performative refugeehood, and social control of Syrians in Jordan. <i>Migration and Society</i> , 1(1), 36-50.	Ürdün
2018	Mattes, L. (2018). Syrian civil society organisations in Lebanon: Assessment and analysis of existing organisations and the conditions under which they operate. <i>Opuscula</i> , 115, https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-57383-2	Lübnan
2018	Al-Rawi, A., & Fahmy, S. (2018). Social media use in the diaspora: The case of Syrians in Italy. In Karim, K. & A. Al-Rawi (eds.) <i>Diaspora and Media in Europe</i> , Palgrave Macmillan, Cham, 71-96.	İtalya
2018	Kaleck, W., & Kroker, P. (2018). Syrian torture investigations in Germany and beyond: Breathing new life into universal jurisdiction in Europe? <i>Journal of International Criminal Justice</i> , 16(1), 165-191.	Avrupa
2018	Ilcan, S., Rygiel, K., & Baban, F. (2018). The ambiguous architecture of precarity: Temporary protection, everyday living and migrant journeys of Syrian refugees. <i>International Journal of Migration and Border Studies</i> , 4(1-2), 51-70.	Türkiye
2018	Narkowicz, K. (2018). 'Refugees not welcome here': State, church and civil society responses to the refugee crisis in Poland. <i>International Journal of Politics, Culture, and Society</i> , 31(4), 357-373.	Polonya
2018	Tonkiss, K. (2018). The narrative assemblage of civil society interventions into refugee and asylum policy debates in the UK. <i>Voluntary Sector Review</i> , 9(2), 119-135.	Britanya
2018	Schmidtke, O. (2018). The civil society dynamic of including and empowering refugees in Canada's urban centres. <i>Social Inclusion</i> , 6(1), 147-156.	Kanada
2018	d'Auria, V., Daher, R., & Rohde, K. (2018). From integration to solidarity: Insights from civil society organisations in three European cities. <i>Urban Planning</i> , 3(4), 79-90.	Avrupa
2018	Meyer, C. O., Sangar, E., & Michaels, E. (2018). How do non-governmental organizations influence media coverage of conflict? The case of the Syrian conflict, 2011–2014. <i>Media, War & Conflict</i> , 11(1), 149-171.	Dünya
2019	Danış, D., & Nazlı, D. (2019). A faithful alliance between the civil society and the state: Actors and mechanisms of accommodating Syrian refugees in Istanbul. <i>International Migration</i> , 57(2), 143-157.	Türkiye
2019	Aras, B., & Duman, Y. (2019). I/NGOs' assistance to Syrian refugees in Turkey: Opportunities and challenges. <i>Journal of Balkan and Near Eastern Studies</i> , 21(4), 478-491.	Türkiye
2019	Sunata, U., & Tosun, S. (2019). Assessing the civil society's role in refugee integration in Turkey: NGO-R as a new typology. <i>Journal of Refugee Studies</i> , 32(4), 683-703.	Türkiye
2019	Paker, H. (2019). Practicing coexistence in civil society: Syrian refugees in Turkey. Istanbul Policy Center, Sabancı University.	Türkiye
2019	Irrera, D. (2019). NGOs and the EU regarding the management of Syrian refugees in Turkey. <i>Міжнародні та політичні дослідження</i> , (32), 69-84.	Türkiye
2019	Aslan, M., & Whitaker-Yılmaz, J. (2019). Pathways towards social inclusion of refugees in Turkey. <i>Turkish Policy Quarterly</i> , 18(1), 33-42.	Türkiye
2019	Kraft, K., & Smith, J. D. (2019). Between international donors and local faith communities: Intermediaries in humanitarian assistance to Syrian refugees in Jordan and Lebanon. <i>Disasters</i> , 43(1), 24-45.	Ürdün

2019	Togral Koca, B. (2019). Local bordering practices, refugees, and civil society: The case of Berlin. <i>Geographical Review</i> , 109(4), 544-561.	Almanya
2019	Pasquarello, J., Bevelander, P., Törngren, P. B., Emilsson, H., & Irastorza, N. (2019). <i>Sweden's response to Syrian-conflict refugee settlement</i> . University of Technology Sydney.	İsveç
2019	Krukowska M. & Górak-Sosnowska K. (2019). Islamic organisations in Europe and the refugee crisis of 2015. In <i>Muslim minorities and the refugee crisis in Europe</i> , K. Górak-Sosnowska, M. Pachocka, & J. Misiuna (eds.), SGH Publishing House, 69-83.	Avrupa
2019	del Mar Gálvez-Rodríguez, M., Haro-de-Rosario, A., & del Carmen Caba- Pérez, M. (2019). The Syrian refugee crisis: How local governments and NGOs manage their image via social media. <i>Disasters</i> , 43(3), 509-533.	İspanya
2019	Crul, M., Lelie, F., Biner, Ö. et al. (2019). How the different policies and school systems affect the inclusion of Syrian refugee children in Sweden, Germany, Greece, Lebanon and Turkey. <i>CMS</i> , 7.	Dünya
2019	Gunst, M., Jarman, K., Yarwood, V., Rokadiya, S., Capsaskis, L., Orcutt, M., & Abbara, A. (2019). Healthcare access for refugees in Greece: Challenges and opportunities. <i>Health Policy</i> , 123(9), 818-824.	Yunanistan
2019	Follis, K. (2019). Rejecting refugees in illiberal Poland: The response from civil society. <i>Journal of Civil Society</i> , 15(4), 307-325.	Polonya
2019	Guma, T., Woods, M., Yarker, S., & Anderson, J. (2019). "It's that kind of place here": Solidarity, place-making and civil society response to the 2015 refugee crisis in different localities in Wales, UK. <i>Social Inclusion</i> , 7(2), 96-105.	Britanya
2019	Rother, S., & Steinhilper, E. (2019). Tokens or stakeholders in global migration governance? The role of affected communities and civil society in the global compacts on migration and refugees. <i>International Migration</i> , 57(6), 243-257.	Dünya
2020	Paker, H., & Keyman, E.F. (2020). State, civil society, and Syrians in Turkey. In <i>Fostering pluralism through solidarity activism in Europe</i> , F. Baban & K. Rygiel (eds.), Palgrave Macmillan, Cham, 107-132.	Türkiye
2020	Kızılelmas, F. (2020). Sivil toplum kuruluşlarının sığınmacılara insani yardım ulaştırmadaki işlevleri: Düzce örneği. <i>Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i> , 10(2), 267-283.	Türkiye
2020	Ghreiz, E. (2020). The Syrian refugee crisis in Jordan: Challenges and future opportunities for NGOs. In <i>Syrian crisis, Syrian refugees: Voices from Jordan and Lebanon</i> , J. Beaujouan & A. Rasheed (eds.), Palgrave Pivot, Cham, 119-137.	Ürdün
2020	Saade, I. (2020). The impact of the Syrian refugee crisis on the Lebanese NGOs and civil society sector. In <i>Syrian crisis, Syrian refugees: Voices from Jordan and Lebanon</i> , J. Beaujouan & A. Rasheed (eds.), Palgrave Pivot, Cham, 139- 156.	Lübnan
2020	Alzubaidi, F. (2020). The role of civil society organizations in achieving social and political development for victims of civil wars: An applied study on Syrian refugees in Jordan. <i>International Journal of Management</i> , 11(9), 345-359.	Ürdün
2020	Cuttitta, P. (2020). Non-governmental/civil society organisations and the European Union-externalisation of migration management in Tunisia and Egypt. <i>Population, Space and Place</i> , 26(7), e2329.	Tunus ve Mısır
2021	Boşnak, B. (2021). Politics of subsidiarity in refugee reception: The case of civil society in Turkey. <i>Journal of Immigrant & Refugee Studies</i> , 19(3), 301-315.	Türkiye
2021	Özgür-Keysan, A., & Şentürk, B. (2021). Sorunlar ve beklentilerin algılanmasında kadın mülteciler ve sivil toplum kuruluşları. <i>Sosyoekonomi</i> , 29(48), 343-376.	Türkiye

2021	Sahin Mencutek, Z. (2021). Refugee community organisations: capabilities, interactions and limitations. <i>Third World Quarterly</i> , 42(1), 181-199.	Türkiye
2021	Ertorer, S. E. (2021). Asylum regimes and refugee experiences of precarity: The case of Syrian refugees in Turkey. <i>Journal of Refugee Studies</i> , 34(3), 2568- 2592.	Türkiye
2021	Sözer, H. (2021). Categories that blind us, categories that bind them: The deployment of the notion of vulnerability for Syrian refugees in Turkey. <i>Journal of Refugee Studies</i> , 34(3), 2775-2803.	Türkiye
2021	Massari, A. (2021). Humanitarian NGOs and global governance: One, no one and one hundred thousand humanitarian NGOs. In <i>Visual securitization: Humanitarian representations and migration governance</i> , Springer, Cham, 73-101.	Dünya
2021	Irmak, H. (2021). Rethinking civil society in Turkey: The relationship between the Syrian NGOs and Turkish state [Doctoral dissertation]. Sabancı University, İstanbul.	Türkiye
2022	Akbaş Demirel, C. (2022). Türkiye’de göç ve iltica alanında çalışan sivil toplum aktörleri: Bir ağ yaklaşımı [Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi, İzmir.	Türkiye
2022	Zihnioglu, Ö., & Dalkıran, M. (2022). From social capital to social cohesion: Syrian refugees in Turkey and the role of NGOs as intermediaries. <i>Journal of Ethnic and Migration Studies</i> , 48(11), 2455-2472.	Türkiye
2022	Carpar, M. C., & Goktuna Yaylaci, F. (2022). The challenges faced by professional asylum seeker-related NGO workers in Turkey. <i>VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations</i> .	Türkiye
2022	Aksel, D. & Boşnak, B. (2022). Sivil toplum ve göç çalışmalarında köprüler kurmak: Türkiye örneği. <i>İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı</i> , 21 (Özel Sayı), 159-182.	Türkiye
2022	Casanovas i Oliveres, A. (2022). The external relations of mediterranean cities with civil society organisations in migration governance, <i>EuroMedMig Working Paper Series</i> , 9.	Dünya

6. Kaynakça: Konu Üzerine Araştırmaya Dayalı Raporlar

Suriye'den Türkiye'ye yaşanan göç ekseninde sivil toplumun rolü üzerine yapılmış araştırmalardan seçilmiş raporlar kaynakçası.

Tarih	Başlık	Yazar	Kurum
2010s	Suriye Raporları	---	AFAD
2013	Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar ile İlgili Rapor	---	IGAM
2013	İstanbul Örneği Üzerinden Türkiye'de Suriyeli Mülteciler Raporu	Halim Yılmaz	MAZLUMDER
2013	Syrian Refugees in Turkey	Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Management Presidency	AFAD
2014	Suriyeli Mülteciler Alanında Sivil Toplum Çalıştay Raporu	---	Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
2014	Syrian Guests in Turkey	Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Management Presidency	AFAD
2014	Population Influx from Syria to Turkey: Life in Turkey as a Syrian Guest	Republic of Turkey Prime Ministry Disaster and Emergency Management Presidency	AFAD
2015	Bekleme Odasından Oturma Odasına: Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme Raporu	Zümray Kutlu	Anadolu Kültür ve Açık Toplum Vakfı
2016	Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki Sivil Hayata İntibakına Yönelik Envanter Çalışması	Emine Uçak Erdoğan, Kemal Vural Tarlan	Yurttaşlık Derneği ve Açık Toplum Vakfı
2016	Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu	Uğur Altın, Özge Görel	Türkiye Barolar Birliği
2017	Türkiye'de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler	Helen Mackreath, Şevin Gülfer Sağnıç	Yurttaşlık Derneği
2017	Suriyeliler Barometresi 2017 - Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi Yönetici Özeti	Murat Erdoğan	IGAM
2017	Sivil Toplum Diyalogu Mültecilerin Uyum Projesi, Türkiye ve AB Ülkeleri arasında Karşılaştırma: Bir Koruma Biçimi olarak Uyum	Thomas Huddleston & Judit Tanczos	Migration Policy Group (MPG) ve IGAM
2017	Civil Society and Syrian Refugees in Turkey	Helen Mackreath Şevin Gülfer Sağnıç	Citizens' Assembly- Turkey

2018	Uluslararası Mülteci Kongresi 2018 İstişare Raporu	Evan Easton-Calabria, Mia Tong ve Ceren Topgul	IGAM
2018	Mülteciler ve Sosyal İçerme Çalıştayı Raporu	---	Bir İz Derneği & Yuva Derneği ve Oyun Terapileri Derneği
2018	Türkiye'deki Suriyeliler	Gabriele Cloeters, Souad Osseiran, Kristen Biehl, Wiebke Hohberger, Emre Üçkardeşler, Hande Paker	IPM (İstanbul Politikalar Merkezi)
2018	Exchange of Experiences for the Future: Japanese and Turkish Humanitarian Aid and Support Activities in Conflict Zones	A. Merthan Dündar	Ankara Üniversitesi - APAM
2019	Türkiye'de Mülteciler ve Toplumsal Kabul Çalıştayı Ankara Raporu	---	Dünya Evimiz Uluslararası Dayanışma Derneği
2019	Suriyeliler Barometresi 2019	Murat Erdoğan	IGAM ve UNHCR
2019	Suriyeli Mültecilerle Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Kapasitelerinin Geliştirilmesi Projesi İhtiyaç Analizi Raporu	Pınar Şimşek, Betül Bozkurt v.d.	Bir İz Derneği & Müşterek Proje
2019	Türkiye'de Mülteciler Bağlamında Sivil Topluma Yönelik Tespit ve Öneriler	Selin Altunkaynak Vodina	Göç Araştırmaları Derneği
2019	Göç, Uyum ve Sivil Toplum	---	IMRA (International Migration and Refugee Association)
2019	Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler	Murat Erdoğan	Konrad Adenauer Stiftung
2020	COVID-19'un Mülteciler Üzerindeki Etkisine İlişkin Raporlara Dayalı Sistemik Bir Derleme	---	SGDD
2020	Mülteciler Alanında Çalışan STK'lar Saha Araştırması Raporu	---	KADEM ve CEIPES Derneği
2020	Good Practice Examples in Refugee Hosting in Turkey	---	İGAM
2021	Suriye Yaşanabilirlik Raporu Geri dönebilmek mümkün mü?	Merve Özçelik, Nazlı Metin, İrfan Tatlı, Riad Domazeti	INSAMER
2021	Türkiye'de Engelli Mültecilerin Koruma İhtiyaçları	---	IGAM
2021	Türkiye'de Mülteci Savunuculuğu: Yerelden Küresele Doğru	---	HPG Humanitarian Policy Group) ve ODI
2021	Refugee Advocacy in Turkey: From Local to Global	Amanda Gray Meral, Mia Tong, Josephine Whitaker-Yılmaz, Turker Saliji, Ceren Topgül and Meryem Aslan	Türkiye Mülteci Konseyi ve HMP

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

SURİYE'DEN GÖÇÜN 10. YILINDA SİVİL TOPLUM:

Aktörler, Süreçler ve Öngörüler